

Vrije Universiteit Brussel

Een onderzoek naar de relationele en seksuele vormingsbehoeften van jongeren uit het secundair onderwijs.

Eindverhandeling tot licentiaat in de
Psychologie
Student: Kristel Vanderhasselt
Promotor: Prof. Dr. T. Klai
Organisatie: Sensoa Vzw
Academiejaar 2007-2008

WETENSCHAPSwinkel
Brussel

Een onderzoek naar de relationele en seksuele vormingsbehoeften van jongeren uit het middelbaar onderwijs.

Eindwerk voorgelegd voor het behalen van de graad van licentiaat in de psychologie door

Vanderhasselt Kristel

Academiejaar 2007-2008

Promotor: Prof. Dr. Telidja Klai

Aantal woorden: 11685

Een onderzoek naar de relationele en seksuele vormingsbehoeften van jongeren uit het middelbaar onderwijs.

Eindwerk voorgelegd voor het behalen van de graad van licentiaat in de psychologie door

Vanderhasselt Kristel

Academiejaar 2007-2008

Promotor: Prof. Dr. Telidja Klai

Aantal woorden: 11685

SAMENVATTING

Onderzoek naar de behoeften van jongeren aan relationele en seksuele vorming (RSV) in Vlaanderen is beperkt. Dit onderzoek onderzocht door middel van een vragenlijst bij 992 leerlingen uit het ASO en TSO hun RSV-behoeften. Uit onderzoek van Van Parijs (1993) besluiten we dat het onderwijs voor RSV een van de belangrijkste actoren is. Verscheidene onderzoeken (Feldan & Rosenthal, 2000; Hutchkinson & Cooney, 1998; Ravesloot 1997; in: Klaï & Vermeire, 2006) wijzen erop dat we de nood aan RSV niet mogen minimaliseren. Jongeren zijn in het algemeen tevreden met de RSV die ze op school krijgen (Klaï & Vermeire, 2006), dit komt in onze resultaten naar voren. Jongeren zijn in het algemeen het meest tevreden met RSV over 'lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit'. Meisjes zijn in het algemeen meer tevreden dan jongens, ASO-leerlingen zijn in het algemeen meer tevreden dan TSO-respondenten. Uit onderzoek blijkt dat voornamelijk de negatieve kant van seksualiteit belicht wordt en dat er weinig ruimte is voor gevoelens (VSK, 2007). Ook dit wordt bevestigd in onze resultaten. In overeenkomst met de eindtermen geven onze respondenten aan dat ze voornamelijk RSV krijgen tijdens biologie, godsdienst en zedenleer en dit ongeacht de graad of het onderwijstype. In beide onderwijsvormen wordt voornamelijk gebruik gemaakt van doceren en klasgesprekken als methodiek voor RSV. Binnen RSV wordt er niet vaak ruimte gemaakt voor de relationele processen. Kirby (2001) benadrukt het belang van preventie van risicogedrag en het schenken van aandacht aan de invloed van sociale druk op seksuele gedragingen. Uit onze resultaten komt naar voren dat hieraan reeds veel aandacht besteed wordt tijdens RSV. Kirby (2001) benadrukt eveneens het belang van interactieve lesmethoden. Deze worden regelmatig gebruikt. Frans (1999) wijst op de voorkeur van jongeren voor het gebruik van getuigenissen, uit de resultaten komt naar voren dat deze methodiek regelmatig gebruikt wordt.

VOORWOORD

Ik wil graag de mensen bedanken die me geholpen hebben om van deze thesis een boeiende ervaring te maken. Hierbij denk ik in de eerste plaats aan mijn promotor Prof. Dr. Telidja Klai bij wie ik steeds terecht kon voor steun en raad. Tevens wens ik Katrien Vermeire, medewerkster van Sensoa en Ils de Bal, medewerkster van de wetenschapswinkel te bedanken voor hun hulp om deze thesis te maken tot wat hij nu is. Ook wens ik alle scholen, leerkrachten en leerlingen te bedanken voor hun medewerking bij het invullen van de vragenlijsten. Zonder hun medewerking was mijn onderzoek onmogelijk geweest. Als laatste bedank ik ook nog de personen in mijn omgeving die me doorheen het schrijven van dit document gesteund en aangemoedigd hebben in moeilijke tijden.

Bedankt.

Kristel Vanderhasselt,

Juli 2008

INHOUDSTAFEL

Inleiding	1
1. Wat is relationele en seksuele vorming?	1
1.1 Definitie	1
1.2 Doelstellingen van RSV	2
1.3 Kernthema's van RSV	3
1.4 Medische modellen waarop RSV gebaseerd is	4
1.4.1 Model van Kok	4
1.4.2 ASE-model	5
1.5 Kenmerken van effectieve RSV	6
2. RSV binnen de Vlaamse onderwijscontext	7
2.1 Eindtermen en leerplannen	7
2.2 RSV binnen zedenleer en rooms-katholieke godsdienst	10
2.2.1 Zedenleer	10
2.2.2 Rooms-katholieke godsdienst	10
3. Gezondheidsbeleid in het onderwijs	11
4. Noden en behoeften van jongeren	12
4.1 Inleiding	12
4.2 Tevredenheid	12
4.3 Onderwerpen die jongeren meer willen besproken zien	12
4.4 Suggesties met betrekking tot de aanpak van RSV	13
5. Besluit	14
Methode	15
1. probleemstelling	15
2. Onderzoeksvragen	15
3. Onderzoeksmethode	15
3.1 Onderzoeksinstrument	16
3.1.1 'Over jezelf'	16
3.1.2 'Relationele en seksuele vorming op school'	16
3.1.3 'Jouw ervaringen'	16
3.2 Procedure	16
4. Dataverwerking	17
5. Onderzoekspopulatie	17
5.1 Geslacht en leeftijd	17
5.2 Verdeling over onderwijstype en leerjaren	18
5.3 Nationaliteit	18
5.4 Levensbeschouwing	18
5.5 Partner, relatieduur en seksuele oriëntatie	18
6. Besluit	19

Resultaten	20
1. Wat zijn de vakken waarin jongeren RSV krijgen?.....	20
2. Op welke wijze krijgen jongeren RSV binnen de onderwijscontext?.....	22
3. Welke RSV-thema's worden behandeld in de onderwijscontext?	23
4. Zijn jongeren tevreden over RSV in de onderwijscontext?	24
5. Welke behoeften geven jongeren met betrekking tot RSV in de onderwijscontext weer?	26
6. Besluit resultaten.....	29
 Bespreking	 30
1. Wat zijn de vakken waarin jongeren RSV krijgen?.....	30
2. Op welke wijze krijgen jongeren RSV binnen de onderwijscontext?.....	30
3. Welke RSV-thema's worden behandeld in de onderwijscontext?	30
3.1 Interactionele processen en kenmerken van effectieve programma's.....	30
3.2 Eindtermen en de RSV-thema's	31
3.3 RSV-thema's en het concept Goede Minnaars	31
4. Zijn jongeren tevreden over RSV in de onderwijscontext?	32
5. Welke behoeften geven jongeren met betrekking tot RSV in de onderwijscontext weer?	32
6. Besluit	34
 Besluit.....	 35
1. Maatschappelijke relevantie van het onderzoek	35
2. Besluit	35
3. Kritische bespreking van het onderzoek	36
4. Suggesties verder onderzoek.....	36
 Referentielijst	 37
 Bijlagen	

Inleiding

Relationele en seksuele vorming heeft reeds veel watertjes doorzwommen. Bijvoorbeeld: in de jaren '80 was er een dringende vraag naar aids-preventie (Buysse, 2000). Men dacht toen dat kennis en vaardigheden steeds leidden tot gewenst gedrag (Van Parijs, 1993). Langzamerhand werd duidelijk dat dit niet het geval was (Buysse, 2000). Toen de abortuswet in 1990 goedgekeurd werd, vroeg de overheid meer aandacht voor preventie van ongeplande zwangerschappen. De overheid vond het onderwijs hierin één van de belangrijkste actoren (Van Parijs, 1993). Preventie van ongeplande zwangerschappen werd in oktober 2000 door de interministeriële werkgroep 'Anticonceptie bij jongeren' opnieuw benadrukt (Frans, 2003).

1. WAT IS RELATIONELE EN SEKSUELE VORMING?

1.1 Definitie

De termen seksuele voorlichting en vorming worden vaak door elkaar gebruikt. Vorming is echter breder dan voorlichting. Seksuele voorlichting is beperkt tot informatieoverdracht over medische, emotionele en psychosociale aspecten van seksualiteit. Seksuele vorming vormt jongeren in hun ontwikkeling tot personen die respect hebben voor zichzelf en anderen, die zich bewust zijn van eigen en andermans waarden, normen en mogelijkheden en die weloverwogen beslissingen nemen op vlak van seksualiteit. Vorming focust zich op drie terreinen, met name informatieoverdracht, meningsvorming en persoonlijke vaardigheidstraining (Frans, 1994). Relationele en seksuele vorming (RSV) is volgens Weyman (2004) "leren" over seks, seksualiteit, emoties, relaties, seksuele gezondheid en jezelf. Dit begint bij de geboorte en blijft doorlopen tot in de middelbare schoolperiode.

Correcte informatie, basiskennis en communicatievaardigheden zijn de belangrijkste determinanten van veilig vrijen (Frans, 1994). Hiervoor is het belangrijk dat informatiebronnen over seksualiteit en relaties aangepast zijn aan de noden van jongeren. Er moet niet alleen uitgegaan worden van gezondheid, maar ook van het recht op informatie, advies en aangepaste zorg zoals beschreven in het IPPF-charter voor seksuele reproductieve rechten, een bewerking van de besluiten van de VN-conferenties van Caïro en Peking (IPPF, 1996).

RSV heeft als doel jongeren op een positieve en aanvaardende wijze leren omgaan met hun lichaam en dat van anderen. Indien RSV zich beperkt tot onheilspreventie, ontstaat angst voor relaties en seksualiteit als neveneffect (Mentens, 1995, in: Van Parijs, 1997).

1.2 Doelstellingen van RSV

RSV is gebaseerd op medische modellen, deze worden besproken in deel 1.4. De hierna besproken modellen zijn mogelijke wijzen waarop RSV kan ingevuld worden.

Een eerste benadering zijn de *abstinence only* programma's. Zij hebben tot doel jongeren proberen aan te zetten tot het uitstellen van seks tot het huwelijk. Deze programma's worden fel bekritiseerd: ze slagen er niet in jongeren te overtuigen de eerste seksuele contacten uit te stellen en helpen jongeren niet bij het ontwikkelen van positieve en gezonde relaties (Frans, 2003). Onderzoeken tonen aan dat deze programma's tot meer ongeplande zwangerschappen, soa, hiv en seksueel geweld leiden bij partners van jongens die zulke programma's volgden (Wight et al., 2002).

De tweede benadering zijn de ABC-modellen. Deze gaan een stapje verder dan abstinence only programma's. Ze promoten onthouding (*Abstinence*), maar indien dit niet lukt moet je trouw zijn (*Be faithful*). Wanneer dit alsnog fout loopt moet je condooms (*Condoms*) gebruiken. Dit model veronderstelt dat iedereen een aangeboren en gelijke macht heeft om correcte beslissingen te nemen. Indien condooms alleen bij risicogroepen gepromoot worden, wordt het gebruik ervan gestigmatiseerd met afnemend condoomgebruik tot gevolg. Dit model zorgt voor schuldgevoelens bij besmette personen, waardoor deze mensen minder snel hulp zoeken (Osborne & Hall, 2005).

De derde benadering is de *comprehensive sexuality education*. Het in Vlaanderen gebruikte concept Goede Minnaars is hier een goed voorbeeld van. De doelstellingen zijn:

1 Het begeleiden van kinderen en jongeren in hun ontwikkeling tot volwassenen die in staat zijn seksualiteit en intimiteit zinvol te integreren in hun leven. Dit omvat de ontwikkeling van geslachtelijkheid, lichamelijke en intimiteit, en relatievaardigheid (Frans, 1999). Geslachtelijkheid omvat seksuele voorkeur, genderidentiteit en biologische sekse. Lichamelijke is de seksuele responsiviteit. Intimiteit is het vermogen en de wens om relaties met anderen aan te gaan (Rademakers, 2000).

2 De tweede doelstelling is de vorming tot cultuurwezens. Dit betekent dat jongeren de normen en waarden die bij hun cultuur horen verwerven en dat ze hiernaar leven. Hierbij wordt aandacht besteed aan het recht om je geluk na te streven, het opnemen van verantwoordelijkheid voor jezelf en anderen, tolerantie t.a.v. individuele verschillen en dialoog aangaan met anderen (Frans, 1999).

3 Risicopreventie van ongeplande zwangerschap, HIV, soa, seksueel misbruik en ongewenste seks. Aandachtspunten hierbij zijn: verantwoordelijkheid voor jezelf en anderen opnemen, aandacht voor genderverschillen, de seksuele relatie zien als iets interactief, verwerven van interactiecompetentie, bespreken van lustaspecten en het vormen van seksuele en relationele scripts die in risicosituaties kunnen gebruikt worden (Frans, 1999).

1.3 Kernthema's van RSV

RSV bestaat volgens het concept Goede Minnaars uit zes kernthema's, met name lichamelijke en emotionele ontwikkeling, persoonlijke vaardigheden, relaties, seksueel gedrag, seksualiteit en gezondheid, maatschappij, cultuur en religie (Frans, 1994; Van Parijs, 1997).

Lichamelijke en emotionele ontwikkeling omvat de ontwikkeling van een positief lichaamsbeeld, het kunnen vragen van informatie over seksualiteit, weten dat seksualiteit meer is dan voortplanting, op respectvolle wijze met beide seksen omgaan, de eigen seksuele voorkeur erkennen en die van anderen respecteren (Frans, 1994).

Persoonlijke vaardigheden omvat het verwoorden van eigen normen en waarden, ze uitwisselen en ermee in overeenstemming leven. Ook inleving in anderen, verantwoordelijkheid opnemen voor het eigen gedrag, op effectieve wijze beslissingen nemen en goede communicatie staan centraal (Frans, 1994).

Vorming over relaties wil jongeren leren hun gevoelens te uiten en intieme relaties aan te gaan, te onderhouden en te stoppen op basis van gelijkwaardigheid en respect. Men wil jongeren helpen manipulatie en uitbuiting te vermijden, leren gegronde keuzes te maken over hun levensstijl op basis van kennis over relatie- en samenlevingsvormen (Frans, 1994). Dit is belangrijk omdat ongeveer 3% van de 15-24 jarigen ooit met iemand van hetzelfde geslacht heeft gevreeën (Vincke, 1999; in: Frans, 1999).

Vorming met betrekking tot seksueel gedrag leert jongeren hun seksuele gevoelens en verlangens te uiten in overeenstemming met hun normen en waarden en die van hun omgeving. Jongeren moeten weten dat iedereen seksualiteit op een eigen wijze beleeft en moeten hulp kunnen zoeken bij seksuele problemen (Frans, 1994). Problematische seksualiteit komt vooral bij vrouwen voor (Frans, 1999). Jongeren worden gestimuleerd om seksuele relaties aan te gaan op basis van eerlijkheid, gelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid (Frans, 1994).

Vorming over seksualiteit en gezondheid heeft als doel jongeren aan te moedigen om het psychisch, sociaal en lichamelijk welbevinden van zichzelf en hun partner te bevorderen, effectief gebruik te maken van voorbehoedsmiddelen, overdracht van en besmetting met hiv en soa te voorkomen en bij mogelijke besmetting hulp te zoeken en hun seksuele partners te waarschuwen. Preventiewerkers willen dat jongeren bij ongeplande zwangerschap weloverwogen beslissingen nemen, dat ze seksueel geweld en misbruik herkennen en voorkomen, hun lichaam regelmatig controleren en verzorgen, en dat ze een respectvolle houding aannemen ten aanzien van seropositieven en mensen met aids (Frans, 1994).

Vorming over maatschappij, cultuur en religie is gericht op tolerantie ten aanzien van verschillen in geaardheid, leefstijl, normen en waarden. Men streeft ernaar dat jongeren erkennen dat anderen, media, religie en cultuur een invloed hebben op hun normen en waarden en dat jongeren vooroordelen en stereotypen zoveel mogelijk mijden (Frans, 1994).

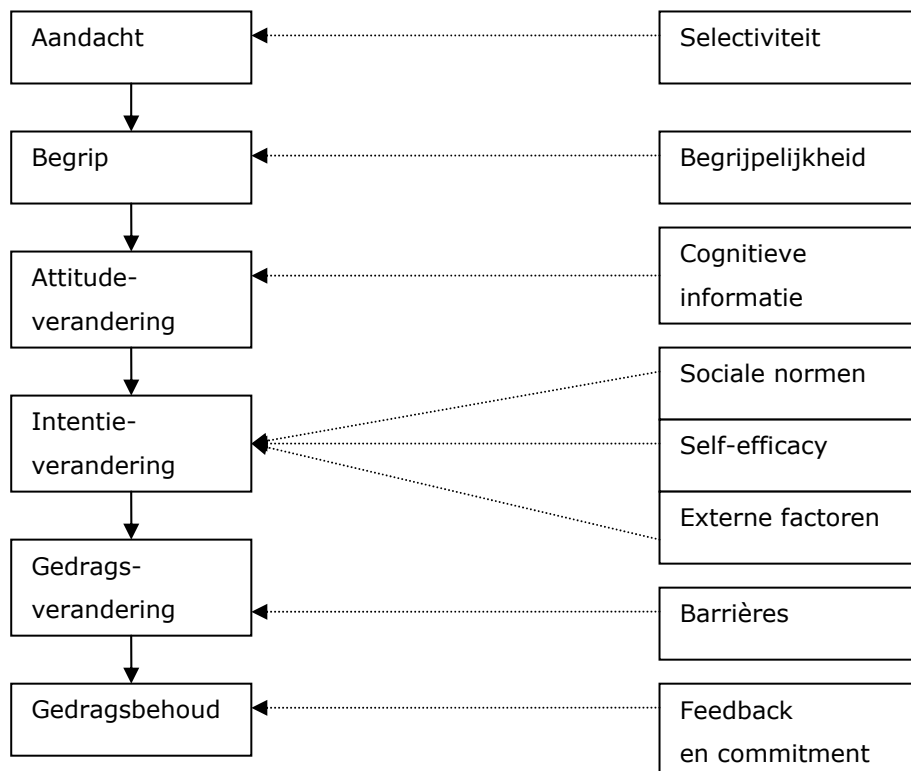
1.4 Medische modellen waarop RSV gebaseerd is

1.4.1 Model van Kok

Dit model is gebaseerd op het model van Fishbein en Azjen. Hun model stelt dat gedragsintenties gevormd worden door attitudes en sociale normen. Attitudes worden gevormd door *beliefs* - de ingeschatte gedragsgevolgen - en de evaluatie van deze beliefs. Sociale normen bestaan uit *normative beliefs* - de inschatting van de mening van de omgeving - en de motivatie om hieraan te voldoen. Attitudes en sociale normen zijn gerelateerd omdat ze beiden beïnvloed worden door cognitieve en normatieve informatie, maar ze leveren elk hun eigen bijdrage aan de gedragsverklaring (Van Parijs, 1993).

Het model van Fishbein en Azjen is door velen aangevuld, we bespreken hier kort de belangrijkste aanvullingen. Bandura (1977; zie Van Parijs, 1993) legde de nadruk op *self-efficacy*, dit is een inschatting van de benodigde vaardigheden om het gedrag te stellen. Rogers (1983; in: Van Parijs, 1993) stelt dat de evaluatie van het nieuwe gedrag bepaalt of dit gedrag herhaald wordt: correspondeert de feedback van de omgeving met de oorspronkelijke verwachtingen over dit gedrag?

Het model van Kok verbindt al deze informatie en wordt schematisch in Figuur 1 voorgesteld.

Figuur 1: Schematische voorstelling van het model van Kok

Het model lijkt lineair, maar is circulair. Selectieve aandacht moet gericht worden op het gedrag. Wanneer aandacht leidt tot begrip, kan cognitieve informatie de attitude veranderen, wat invloed

heeft op de intentie. Intentieverandering wordt beïnvloed door sociale normen, self-efficacy en externe factoren. Of dit uitmondt in behoud van het nieuwe gedrag wordt bepaald door de feedback en commitment (Van Parijs, 1993). De Vries, Kuhlman en Dijkstra (1987; in: Van Parijs, 1993) merkten op dat gedragsintentie niet uitsluitend kan verklaard worden door attitude, sociale norm en self-efficacy. Andere factoren spelen mee en verklaren een groot deel van de variantie.

1.4.2 ASE-model

Dit model stelt dat gedrag bepaald wordt door gedragsintenties. Gedragsintenties worden beïnvloed door attitudes, sociale invloeden en zelfeffectiviteit. Deze gedragsdeterminanten worden door externe variabelen zoals leeftijd en sociale klasse beïnvloed (Frans, 1999).

Als voorbeeld lichten we dit toe aan de hand van veilig vrijen en besmettingsrisico's. Attitudes zijn afwegingen van gedragsconsequenties. Correcte informatie is vereist om aan risico-inschatting te kunnen doen. Het waargenomen besmettingsrisico heeft een positieve invloed op de intentie tot condoomgebruik. Informatie over hiv en aids heeft een negatieve invloed op de perceptie van de besmettingskans: hoe meer kennis over hiv en aids, hoe minder dreiging men ervaart (Taris & Semin, 1995; in: Frans, 1999).

Sociale invloed omvat de sociale norm, het waargenomen gedrag van anderen en de ervaren steun of afwijzing van een gedrag. Communicatie met de omgeving (vooral de partner) lijkt samen te gaan met verminderd risicogedrag. De associaties die gemaakt worden bij een vaste relatie (vertrouwen, intimiteit, betrokkenheid en uniciteit) zijn tegengesteld aan de associaties gemaakt bij condoomgebruik, met name afstand, wantrouwen, promiscuïteit en niet uniek zijn voor elkaar. Hierdoor kan over condoomgebruik binnen een vaste relatie moeilijker gecommuniceerd worden (Buysse, 2000). Sociale normen over genderrollen lijken invloed te hebben op de intentie tot condoomgebruik (Buysse, 2000). Buysse en Van Oost (1997; in: Frans, 1999) vonden dat vrouwen het meer aanvaard vinden voor mannen om een condoom bij zich te hebben en te introduceren in seksuele contacten dan dat ze dat voor vrouwen vinden. Eenzelfde verschil werd niet bij mannen teruggevonden.

Zelfeffectiviteit wordt onder meer bepaald door assertiviteit en onderhandelingsvaardigheden. Meisjes scoren hierop beter dan jongens. Ook de vrees voor etikettering en zelfcontrole zijn voorspellende factoren voor zelfeffectiviteit. Jongens hebben minder zelfcontrolegevoel dan meisjes. Inconsistente condoomgebruikers hebben minder positieve gedragsintenties en een lagere zelfeffectiviteit dan personen zonder seksuele ervaring. Zelfeffectiviteit is positief gecorreleerd met consistent condoomgebruik in het verleden. De waardering van condoomgebruik lijkt echter af te nemen met toenemende seksuele ervaring. Dit is mogelijk het gevolg van negatieve ervaringen (Frans, 1999).

Er zijn enkele kritieken op dit model. Het model richt zich op het individuele niveau, terwijl seksuele interactie zich tussen personen afspeelt. Het model veronderstelt een constant kennisniveau ongeacht de context. Er wordt dus te weinig aandacht aan de context geschonken. Er

zijn ook niet-relatieve factoren die van invloed zijn op het seksuele gedrag, maar deze worden niet in rekening genomen (Frans, 1999).

1.5 Kenmerken van effectieve RSV

Kirby (2001) analyseerde 250 programma's die tienerzwangerschappen moesten doen dalen. Op basis hiervan beschreef hij tien criteria voor effectieve voorlichting. De afwezigheid van slechts één criterium doet reeds de effectiviteit dalen.

1 De nadruk ligt op preventie van risicogedrag dat leidt tot ongeplande zwangerschap of soa-besmetting (Kirby, 2001).

2 Programma's moeten zich baseren op theorieën die aandacht hebben voor de oorzaken van risicogedrag, waarvan bewezen is dat ze leiden tot gedragsverandering (Kirby, 2001).

3 De boodschap is duidelijk en wordt herhaald. Dit is één van de meest belangrijke criteria (Kirby, 2001).

4 Deze programma's bieden accurate informatie over risico's van seksuele activiteit, hoe coïtus vermijden en hoe zich tegen risico's beschermen (Kirby, 2001). Onderzoek van Bajos, Leridon, Goullard, Oustry, Job-Spira en de COCON-Group (2003; in: Verougstraete & Caers, 2004) wees erop dat veel vrouwen een anticonceptiemethode gebruiken die niet afgestemd is op hun leefstijl, wat de kans op ongeplande zwangerschap vergroot. Om dit te voorkomen moeten vrouwen volgens Bajos beter geïnformeerd worden. RSV speelt hierin een belangrijke rol.

5 Effectieve programma's onderkennen de invloed van sociale druk op seksuele gedragingen (Kirby, 2001). Er is vaak te weinig aandacht voor de relationele processen die een cruciale rol spelen in de besluitvorming rond veilig vrijen (Buysse, 2000).

6 Deze programma's oefenen communicatie-, onderhandelings- en weerbaarheidsvaardigheden (Kirby, 2001). De Verenigde Naties (VN) (1998) besloten meer aandacht te besteden aan de verantwoordelijkheid van mannen. Te lang werd vanzelfsprekend aangenomen dat het vooral vrouwen zijn die zichzelf moeten beschermen tegen ongeplande zwangerschappen en soa, waardoor het gebrek aan betrokkenheid van mannen bekrachtigd werd (van Lunsen, 2004). Onderzoek van de VN (1998; in: van Lunsen, 2004) wees uit dat mannen geïnteresseerd zijn in het voorkomen van ongeplande zwangerschappen, maar dat ze hiervoor onvoldoende kennis en communicatieve vaardigheden bezitten. Gedeelde en gezamenlijke verantwoordelijkheid van beide seksen betekent dat ze moeten leren communiceren over wie waarvoor verantwoordelijk is en welke methode(n) er gebruikt worden (van Lunsen, 2004).

7 Effectieve programma's gebruiken interactieve lesmethodes waardoor informatie gepersonaliseerd wordt (Kirby, 2001).

8 De vorming moet aangepast zijn aan de doelgroep en moet rekening houden met leeftijd, cultuur en de seksuele ervaring van de doelgroep (Kirby, 2001).

9 De programma's zijn deel van een voortgaand proces en duren voldoende lang (Kirby, 2001). Dit begint –zoals reeds in de inleiding vermeld - bij de geboorte.

10 De motivatie van de leerkracht en de doelgroep is een voorwaarde voor succes (Kirby, 2001).

2. RSV BINNEN DE VLAAMSE ONDERWIJSCONTEXT

RSV heeft een plaats in het onderwijs via de door de overheid opgelegde eindtermen.

2.1 Eindtermen en leerplannen

Eindtermen zijn minimumdoelen die door de overheid noodzakelijk en bereikbaar worden geacht voor een bepaalde leerlingengroep. Ze omvatten attitudes die nagestreefd worden, maar ook kennis, inzichten en vaardigheden die alle leerlingen moeten verwerven. Eindtermen zijn vastgelegd per graad en per onderwijsvorm van het gewoon secundair onderwijs (Vlaamse Overheid, 2007).

Vakgebonden eindtermen omvatten de kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes die behoren tot een bepaald kennisgebied (Vlaamse Overheid, 2007). Deze eindtermen worden herkenbaar verwerkt in de leerplannen van de desbetreffende vakken. Vakoverschrijdende eindtermen zijn minimumdoelen die niet specifiek behoren tot een vakgebied. Ze kunnen door middel van meerdere vakken of onderwijsprojecten gerealiseerd worden. Vaak zijn meerdere leerkrachten hierbij betrokken. Vakoverschrijdende eindtermen zijn geformuleerd voor de volgende gebieden: leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, gezondheidsopvoeding en milieueducatie (Vlaamse Overheid, 2007). Vakoverschrijdende eindtermen van gezondheidseducatie vertonen een horizontale samenhang met de vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen van eenzelfde graad. Ze vertonen ook een verticale samenhang met de verwante eindtermen van vorige en volgende graden, dit noemt men ontwikkelingslijnen (Commissie gezondheidsbevordering, 2007). Voor vakoverschrijdende eindtermen geldt een inspanningsverplichting en geen resultaatsverplichting. Dit betekent dat de school moet kunnen aantonen dat zij hiernaar streven (Vlaamse Overheid, 2007). Uit onderzoek van Siongers en Elchardus (2000; in: Frans, 2003) dat peilt naar de appreciatie van de vakoverschrijdende eindtermen, blijkt dat scholen er niet helemaal van overtuigd zijn dat RSV een opdracht van de school is. Hieruit blijkt ook dat thema's zoals homoseksualiteit of respect in intieme relaties weinig of niet aan bod komen. Het is mogelijk dat scholen zich vooral op de vakspecifieke eindtermen richten en hierdoor minder aandacht besteden aan de vakoverschrijdende eindtermen (Klaï & Vermeire, 2006).

De voor RSV relevante eindtermen worden hieronder in tabellen weergegeven (zie Tabel 1, Tabel 2 en Tabel 3).¹ Vooral in de vakken biologie, Nederlands, godsdienst/zedenleer en in de pool humane wetenschappen wordt ruimte gemaakt voor RSV.

Tabel 1: De voor RSV relevante eindtermen in eerste graad secundair onderwijs

Eerste graad		
Vakgebonden / pool	Thema	Voorbeeld
Natuurwetenschappen	Voortplanting	Doorgave van erfelijk materiaal bij bevruchting
Nederlands	Communicatie	Invloed van normen, vooroordelen en rolgedrag op communicatie
Maatschappelijke vorming	Maatschappij	Omgaan met verschillen en rolverwachtingen
Vakoverschrijdend	Thema	Voorbeeld
Gezondheidseducatie	Genotsmiddelen	Invloed van genotsmiddelen op eigen gezondheid en die van anderen
	Veiligheid en E.H.B.O.	Gedrag heeft invloed op de eigen veiligheid en die van anderen
	Stress en emoties	Sociaal-emotionele veranderingen in de puberteit
Burgerzin	Gezinsvormen en eigen leefkring	Verschillende gezinsvormen en gezinsculturen
	Media	Invloed van media op eigen denken en handelen
Sociale vaardigheden	Relatiewijzen	Uitkomen voor eigen mening en respect opeisen voor de lichamelijke en seksuele ontwikkeling
	Communicatief handelen	Over eigen gedrag reflecteren

¹ De eindtermen zelf kan u raadplegen in de bijlagen.

Tabel 2: De voor RSV relevante eindtermen in tweede graad secundair onderwijs

Tweede graad		
Vakgebonden / pool	Thema	Voorbeeld
Biologie	Gezondheid	Aandacht voor de eigen gezondheid en die van anderen
	Hormonaal stelsel	Hormonale klieren situeren en de functie van hormonen beschrijven
	Cycli van organismen	Menstruatie- en Voortplantingscyclus
Wetenschappen	Interactie en communicatie	Actief luisteren
Humane wetenschappen	Expressie	Wisselwerking tussen emotie en Gedrag
	Identiteit, continuïteit en verandering	Verwachtingen op basis van gender
Vakoverschrijdend		
Vakgebonden / pool	Thema	Voorbeeld
Gezondheidseducatie	Gezonde en actieve levensstijl	Inschatting van risico's
	Relaties en seksualiteit	Omgaan met verliefdheid
	Sociale vaardigheden	Inoefenen van communicatie-Technieken
Burgerzin	Mensenrechten	Vooroordelen en discriminatie opmerken bij zichzelf, anderen en in de media

De vraag naar vorming bij jongeren is het grootst in de tweede graad van het secundair onderwijs (Geeraert, 1992; in: Van Parijs, 1997). In tegenstelling tot de eindtermen voor de eerste graad vinden we hier meer doelstellingen terug waaraan activiteiten met betrekking tot seksualiteit en relaties kunnen opgehangen worden (Frans, 2003).

Tabel 3: De voor RSV relevante eindtermen in derde graad secundair onderwijs

Derde graad		
Vakgebonden / pool	Thema	Voorbeeld
Biologie	Voortplanting	Primaire en secundaire Geslachtskenmerken
Vakoverschrijdend		
Vakgebonden / pool	Thema	Voorbeeld
Gezondheidseducatie	Leefstijl en levenskwaliteit	Gezinsplanning
	Zorgethiek	Respect voor mensen die verschillen op vlak van geaardheid, afkomst, religie, etc.
Burgerzin	Maatschappelijke hulpverlening	Hoe een behoefte omzetten in een hulpvraag?
	Sociale vaardigheden	Zoeken naar voor- en nadelen van verschillende relatie-vormen

2.2 RSV binnen zedenleer en rooms-katholieke godsdienst

Vooraf in de levensbeschouwelijke vakken wordt ruimte gemaakt voor RSV. Alleen de voor RSV relevante onderdelen van Rooms Katholieke godsdienst en zedenleer worden hier besproken.

2.2.1 Zedenleer

'Vrij zelfstandig leren denken en handelen' omvat 'Groei naar volwassenheid' en 'Handelen'. In 'Groei naar volwassenheid' gaat de aandacht naar het lichaam en de persoonlijkheid. Evenals naar het verantwoord omgaan met jezelf, anderen, groepen in de samenleving en seksualiteit. 'Handelen' kijkt naar gedragsdeterminanten en hun invloed op seksualiteit en relaties (UVV, n.d.).

'Moreel denken tegen de onverschilligheid, voor betrokkenheid' omvat twee onderdelen. 'Exploreren, verkennen en integreren van waarden' gaat over de in relaties belangrijke waarden. In 'Ontdekken van morele problemen' worden voorbehoedsmiddelen, ongeplande zwangerschap, seksualiteit en liefde besproken (UVV, n.d.).

'Humaniseren van het samenleven met anderen' behelst drie onderdelen. In 'Exploreren, verkennen en integreren van de grenzen van de mens' wordt gekeken naar omgevingsinvloeden op relaties. De wettelijke bescherming van jongeren, discriminatie en emancipatie omwille van geaardheid worden bestudeerd in 'Ontdekken van mensenrechten'. In 'Oefenen in sociale verantwoordelijkheid' staat conflicthantering centraal (UVV, n.d.).

'Verantwoordelijkheid voor huidige en toekomstige generaties' omvat vier onderdelen. In 'Verantwoordelijkheid tegenover zichzelf' wordt stil gestaan bij eigenwaarde en de invloed hiervan op hoe je met je lichaam en je identiteitsvorming omgaat, maar ook bij gevolgen van keuzes zoals partnerkeuze of zwangerschap. 'Eerbied voor anderen' bespreekt het omgaan met verschillen. In 'Inzichtelijke omgang met media' wordt gekeken naar beeldvorming en stereotypering (UVV, n.d.).

'Oefening in zingeving' omvat 'De mens als zingever'. Hierin gaat het over de zin van samenleven en de soorten relaties en leefvormen (UVV, n.d.).

2.2.2 Rooms-katholieke godsdienst

In de tweede graad worden de volgende thema's besproken. In 'Jezelf worden' gaat het over identiteitsbepalende dimensies, bijvoorbeeld: de lichamelijke dimensie. Het deel 'Identiteit' bespreekt levensstijlen en de identiteiten die hierachter schuilen en kijkt naar hoe je omgaat met anders zijn. In 'Bronnen van leven' gaat het over inspiratiebronnen bij persoonlijkheidsontwikkeling, bijvoorbeeld: vriendschappen. 'Kiezen' behandelt keuzevrijheid en de invloeden hierop. In 'Een cultuur van ontmoeten' gaat het over de plaats van seksualiteit en lichamelijkeheid, bijvoorbeeld: voorstelling van seksualiteit in de media. In 'Omgaan met verschil' wordt gekeken naar houdingen t.o.v. en omgaan met anders zijn en conflicthanteringmodellen. In 'Op weg' worden de uitdagingen voor de eigen levensfase opgespoord en gesitueerd tussen verleden en toekomst (Licap, 1999).

In de derde graad wordt de leerstof van de tweede graad verdiept en staan keuzes en hun gevolgen centraal. In *'Bemind worden en liefhebben'* wordt de beeldvorming en opvattingen over relaties, de kwaliteit van relaties en het omgaan met kwetsuren in liefdesrelaties besproken. In *'Lijden en hoop'* komt sterven en rouwen aan bod met specifieke aandacht voor aids. In *'Levensbeschouwing en ethiek'* worden de functie van het geweten en ethische kwesties - bijvoorbeeld aids - besproken. In *'Goed mens zijn'* gaat het over normen, waarden en ethische vragen in probleemsituaties. In *'Leven als christen'* omvat de eigenheid van verschillende leefstijlen. In *'Liefde en vriendschap'* komt de waarde van vriendschap, communicatie, grondhoudingen voor duurzame liefde (vb: omgaan met tederheid en hartstocht) en betekenis van het huwelijk en andere levensstaten (vb: huwelijk en celibaat) aan bod (Licap, 1999).

3. GEZONDHEIDSBELEID IN HET ONDERWIJS

In 2006 heeft Minister Vandenbroucke in navolging van de zes interministeriële gezondheidsdoelstellingen de VLOR (Vlaamse onderwijsraad) de opdracht gegeven om een strategisch plan voor gezondheidsbevordering op te stellen en een gezondheidscoördinator aan te stellen. RSV was een van deze zes gezondheidsdoelstellingen. Het strategisch plan over gezondheidsbevordering in het onderwijs heeft als doelstelling voor RSV: preventie op vlak van relaties en seksualiteit (Commissie gezondheidsbevordering, 2006).

Dit plan gaat uit van gezondheidsbevordering, wat breder is dan gezondheidseducatie. Educatie wil mensen in staat stellen om te kiezen voor gezond gedrag. De eindtermen sluiten hierbij aan. Gezondheidsbevordering wil mensen helpen controle verwerven over de gezondheidsdeterminanten om deze te verbeteren. Dit omvat zowel het optimaliseren van welbevinden en welzijn als het stellen van gezond gedrag (Commissie gezondheidsbevordering, 2006).

Indien scholen een gezondheidsbeleid voeren, versterkt dit het werken aan en het bereiken van de vakoverschrijdende eindtermen voor gezondheidseducatie, sociale vaardigheden en milieueducatie. Het werken aan levensvaardigheden heeft een preventieve invloed op problemen omdat het gericht is op de ontstaansmechanismen van problematisch en ongezond gedrag. Deze vaardigheden moeten gedurende de hele schoolloopbaan opgebouwd worden (Commissie gezondheidsbevordering, 2006). Dit sluit aan bij de criteria van Kirby (2001) die stelt dat RSV deel moet uitmaken van een voortgaand proces. De nadruk ligt op positieve boodschappen in plaats van op probleemgedrag en ziektebeelden (Commissie gezondheidsbevordering, 2006). Dit voorkomt dat jongeren bang worden voor relaties of seksualiteit. RSV heeft immers tot doel op een positieve wijze om te gaan met relaties en seksualiteit (Van Parijs, 1997).

4. NODEN EN BEHOEFTE VAN JONGEREN

4.1 Inleiding

Klaï (2004) stelt dat we in deze samenleving waarin we voortdurend met seksuele boodschappen geconfronteerd worden, misschien te snel denken dat jongeren voldoende informatie krijgen over seksualiteit zodat jongeren geen behoefte hebben aan gesprekspartners (Klaï, 2004). Verscheidene onderzoek wijzen erop dat we de nood aan RSV niet mogen onderschatten (Feldan & Rosenthal, 2000; Hutchkinson & Cooney, 1998; Ravesloot 1997; in: Klaï & Vermeire, 2006). In vergelijking met ander sociaal gedrag kunnen we voor relaties en seksueel gedrag minder beroep doen op sociale modellen omdat dit gedrag zich meestal in de intieme sfeer afspeelt. De nood van jongeren aan nabije voorbeelden en informatie is dan ook groot (Frans, 1999).

4.2 Tevredenheid

Jongeren vinden het moeilijk om expliciet te zeggen wat hun RSV-noden zijn, maar zijn in het algemeen tevreden met RSV op school. Ze hebben een beperkte perceptie van de invloed van de school op vlak van RSV. Jongeren worden overspoeld door zoveel informatiebronnen waardoor een informatiebron als niet-significant gezien wordt tussen alle andere bronnen (Klaï & Vermeire, 2006).

4.3 Onderwerpen die jongeren meer willen besproken zien

Caers (2003) bestudeerde de vragen die jongeren stelden op www.condomobiel.be om een idee te krijgen over de informatiebehoeften van jongeren. Jongeren vroegen voornamelijk informatie over 'de eerste keer', 'klaarkomen', 'neuken', 'beffen' en 'pijpen'. Er werd meer informatie gezocht over soa en aids dan over voorbehoedsmiddelen of de noodpil (Caers, 2003). De vragen van jongeren tijdens de les gaan voornamelijk over technische en biologische aspecten van seksualiteit. Jongeren stellen weinig vragen. Diegenen met seksuele ervaring stellen meer vragen, voornamelijk over ongeplande zwangerschap en anticonceptie (Klaï & Vermeire, 2006).

De Vlaamse Scholieren Koepel organiseerde een workshop waarin jongen hun mening over RSV kwijt konden. Ze geven aan dat de lessen zich meestal beperken tot de technische kant, dat er overlap is tussen de vakken in plaats van integratie in de vakken. Jongeren vinden dat vooral de negatieve kant van seks belicht wordt en dat er te weinig aandacht is voor gevoelens (VSK, 2007).

Volgens jongeren ligt de nadruk binnen RSV op informatieoverdracht eerder dan op intieme zaken (Ansuini & Fiddler-Woite, 1996; VSK, 2007). Dit wijst erop dat jongeren deze informatie ontvangen. Jongeren vinden dat de school onvoldoende belang hecht aan de emotionele en affectieve aspecten van seksualiteit (Klaï & Vermeire, 2006; VSK, 2007). Deze kritiek wordt voornamelijk door meisjes geuit. Onderzoek wijst er echter op dat jongeren zelden spontaan vragen stellen over affectieve en emotionele zaken (Klaï & Vermeire, 2006).

4.4 Suggesties met betrekking tot de aanpak van RSV

Kirby (2001) besloot dat RSV deel moet uitmaken van een proces en dat de boodschap herhaald moet worden. Jongeren gaan hiermee akkoord. Ze geven echter aan dat herhaling tot verveling, weerstand en zelfs aversie leidt. Jongeren geven hier zelf een oplossing voor: de informatie op verschillende wijzen behandelen (Klaï & Vermeire, 2006).

Kirby (2001) stelt dat RSV het meest baat bij actieve leerlingenparticipatie. Te vaak ligt het accent nog op kennisoverdracht (Van Parijs, 1997; VSK, 2007). Er moet voldoende afwisseling zijn tussen verschillende lesmethodes en er moet plaats zijn voor humor en openheid. Jongeren zijn ervan overtuigd dat uitwisseling van meningen en waarden belangrijk is bij interactieve oefeningen. Ze hebben het gevoel dat interactieve aanpak ontbreekt. Jongeren zijn zich bewust van de diversiteit in seksuele ontwikkeling tijdens de adolescentie en geven aan dat dit groepsgesprekken bemoeilijkt (Klaï & Vermeire, 2006).

Er zijn weinig sociale modellen waarop jongeren beroep kunnen doen omdat de meeste gedragingen zich in de intieme sfeer afspelen. Dit is een reden waarom jongeren het gebruik van getuigenissen verkiezen (Frans, 1999). Men kan deze methode pas gebruiken mits er aan een aantal voorwaarden voldaan is. Modelling is slechts succesvol wanneer de doelgroep zich kan identificeren met het rolmodel, wanneer er bewijs is van positieve aanmoediging en wanneer het rolmodel toont dat hij leert omgaan met een probleem (Bartholomew, Parcel, Kok & Gottlieb, 2006; in: Klaï & Vermeire, 2006). Jongeren geven aan dat deze werkwijze hen aan het denken zet en hen afschrikt. Dit laatste is vooral bij jongens het geval (Klaï & Vermeire, 2006).

Jongeren willen dat RSV door een externe expert op interactieve wijze gegeven wordt (Klaï & Vermeire, 2006). Dit sluit aan bij de criteria van Kirby (2001). Ze vertrouwen iemand die kan aantonen dat hij/zij veel kennis heeft op vlak van relaties en seksualiteit. Deze persoon moet zich in hun wereld inleven en mag nooit meer terug gezien worden. Leerkrachten voldoen niet aan deze criteria omdat ze te dicht bij de leerlingen staan. Jongeren zijn beschaamd om relaties en seksualiteit met leerkrachten te bespreken en zijn bang dat leerkrachten privé-informatie doorgeven (Klaï & Vermeire, 2006).

5. BESLUIT

Seksuele vorming wil jongeren vormen tot volwassenen die respect hebben voor anderen en gefundeerde keuzes maken. Positieve doelen zijn hierbij belangrijk: niet alleen gezondheid en onheilspreventie, maar ook het recht op informatie en aangepaste zorg zijn belangrijk. Seksuele vorming wordt beïnvloed door de maatschappij en is gebaseerd op medische modellen waarvan het ASE-model het meest gebruikte is in Vlaanderen. RSV-modellen zijn een invulling van deze modellen. In Vlaanderen wordt gebruik gemaakt van het concept Goede Minnaars. Kirby (2001) beschreef 10 criteria van effectieve voorlichting waarbij herhaling, interactie en oefening van vaardigheden centraal staan.

RSV krijgt binnen het onderwijs vooral vorm in de vakoverschrijdende en vakgebonden eindtermen. De vakoverschrijdende eindtermen vinden vaak plaats in projecten en hebben enkel een inspanningsverplichting in tegenstelling tot de vakgebonden eindtermen waarvoor een resultaatsverplichting geldt. RSV wordt vooral gegeven in de vakken biologie, godsdienst en zedenleer.

Het strategisch plan over gezondheidsbevordering in het onderwijs wil soa voorkomen door jongeren te leren controle te verwerven over de gezondheidsdeterminanten. Dit moet deel uitmaken van een voortgaand proces en moet gebruik maken van een positieve invalshoek.

Jongeren zijn in het algemeen tevreden met RSV, maar vinden dat er meer nadruk mag liggen op relationele aspecten. Omdat relaties zich in de intieme sfeer afspelen, hebben jongeren nood aan voorbeelden. Deze kunnen niet zonder meer toegepast worden. Ook hebben ze meer nood aan interactieve lessen die bij voorkeur door vreemden gegeven worden.

Methode

1. PROBLEEMSTELLING

Het IPPF-charter voor seksuele en reproductieve rechten (IPPF, 1996) stelt dat jongeren recht hebben op degelijke RSV. Het beschikbare onderzoek naar RSV-noden van jongeren in Vlaanderen is beperkt (cf. inleiding). RSV vindt onder meer plaats in de onderwijscontext en is gekaderd in de eindtermen en het gezondheidsbeleid. In dit onderzoek vragen we ons af wat de vormingsbehoeften van jongeren zijn.

Sensoa heeft nood aan basisinformatie over de RSV-noden van jongeren. In 2007 voerde Sensoa in opdracht van Abott hierover een kwantitatief en kwalitatief onderzoek te Brussel uit (Vermeire, Verhetsel & Klai, 2007). In samenwerking met Sensoa en de Wetenschapswinkel werd de vraag gesteld wat de RSV-noden van jongeren in Vlaanderen zijn. Dit hebben wij onderzocht.

Het onderzoeksdoel is een beeld krijgen van de RSV-behoeften van jongeren. Omwille van de brede doelgroep beperkt dit onderzoek zich tot de tweede en derde graad van het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO) en het Technisch Secundair Onderwijs (TSO).

2. ONDERZOEKSVRAGEN

De centrale onderzoeksvraag is: 'Wat zijn de relationele en seksuele vormingsbehoeften van jongeren uit het middelbaar onderwijs?' We splitsen op naar een aantal onderzoeksvragen.

- 1 In welke vakken krijgen jongeren RSV?
- 2 Op welke wijze krijgen jongeren RSV binnen de onderwijscontext?
- 3 Welke RSV-thema's worden behandeld in de onderwijscontext?
- 4 Zijn jongeren tevreden over RSV in de onderwijscontext?
- 5 Welke behoeften geven jongeren met betrekking tot RSV in de onderwijscontext weer?

We zullen eveneens nagaan of er een verschil is naargelang onderwijstype, geslacht en het al dan niet hebben van een intieme partner op de tevredenheid over RSV.

3. ONDERZOEKSMETHODE

De onderzoeksmethode is exploratief en kwantitatief van aard. Exploratief onderzoek heeft theorieontwikkeling en/of hypothesever scherping tot doel. Men vertrekt hiervoor van een algemene onderzoeksvraag (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005). In kwantitatief onderzoek worden talrijke respondenten ondervraagd om tot representatieve uitspraken te komen over deze doelgroep (Whitley, 2002).

3.1 Onderzoeksinstrument

Dit onderzoek maakt gebruik van een aangepaste versie van de Abbott-vragenlijst (Vermeire, Verhetsel & Klai, 2007) die ontwikkeld werd om jongeren in Brusselse scholen te bevragen.

Onze vragenlijst (zie bijlage 2.) bestaat uit drie onderdelen. Het voorblad bestaat uit toelichting en instructies. Het eerste deel bevraagt demografische variabelen. Het tweede deel bevraagt de RSV-kernthema's en de momenten waarop hier rond gewerkt werd. Het laatste deel bevraagt de seksuele ervaring.

3.1.1 'Over jezelf'

Hierin worden demografische variabelen bevraagd. Het doel is een beeld te krijgen van de onderzoekspopulatie. De bevraagde variabelen zijn: geslacht, geboortedatum, leerjaar, onderwijstype, nationaliteit van de leerling, nationaliteit van de ouders en levensbeschouwing. Deze variabelen werden overgenomen uit de Abbott-vragenlijst (Vermeire, Verhetsel & Klai, 2007).

3.1.2 'Relationele en seksuele vorming op school'

In dit deel worden de methodieken en de timing van RSV bevraagd. Er worden zelfgeconstrueerde categorieën aangeboden. Er wordt eveneens nagegaan of de reeds besproken kernthema's aan bod kwamen. Deze thema's zijn afkomstig uit het concept Goede Minnaars (Frans, 1999) en werden door Sensoa aangevuld met variabelen die mogelijk belangrijk zijn voor allochtone jongeren. Indien een thema aan bod kwam, werd gevraagd dit te evalueren op een vierpuntschaal met als ankers: zeer goed - goed - slecht - zeer slecht. Indien het thema niet aan bod kwam, werd gevraagd of de leerling hier behoefte aan had.

3.1.3 'Jouw ervaringen'

De seksuele ervaring van jongeren wordt bevraagd om te exploreren of er een verschil is tussen de RSV-noden van seksueel actieve en inactieve jongeren. Deze vragen werden overgenomen uit Klai (2005). Klai (2005) baseerde zich op de 'Heterosexual Experience scale' uit de 'Human Sexuality Questionnaire' van Zuckerman (1959). De volgende variabelen worden bevraagd: partnerstatus, relatieduur, seksuele activiteiten en hun frequentie, aantal seksuele partners en geaardheid. Deze variabelen kwamen niet aan bod in de Abbott-vragenlijst (Vermeire, Verhetsel & Klai, 2007).

3.2 Procedure

Een aselechte steekproef van scholen uit de vijf provincies werd aangeschreven. Scholen uit deze steekproef werden schriftelijk gecontacteerd met een korte beschrijving van het onderzoek en de vraag tot medewerking. Twee weken later werden ze telefonisch gecontacteerd met een vraag tot deelname (zie bijlage 3). Van de zesendertig aangeschreven scholen reageerden er tien positief. Voor West-Vlaanderen nam Brugge deel, voor Antwerpen waren dit Brasschaat en Ekeren. In Vlaams-Brabant werd Leuven en omgeving tot samenwerking bereid gevonden, voor Oost-Vlaanderen nam Gent deel. In Limburg werd Hasselt aangeschreven, maar daar werd geen school bereid gevonden tot deelname.

De afnamen gebeurden klassikaal bij leerlingen uit de 2^e en 3^e graad ASO en TSO. De leerkrachten kregen een instructieblad om de afnamen zo gestandaardiseerd mogelijk te houden (zie bijlage 4). Leerlingen ontvingen de mondelinge instructie om de vragenlijst na afloop in een toegekleefde enveloppe terug te geven om hun privacy maximaal te verzekeren. De leerlingen werden vooraf meegedeeld dat de resultaten anoniem verwerkt zouden worden en dat uitsluitend de onderzoekers inzage hadden in de gegevens.

4. DATAVERWERKING

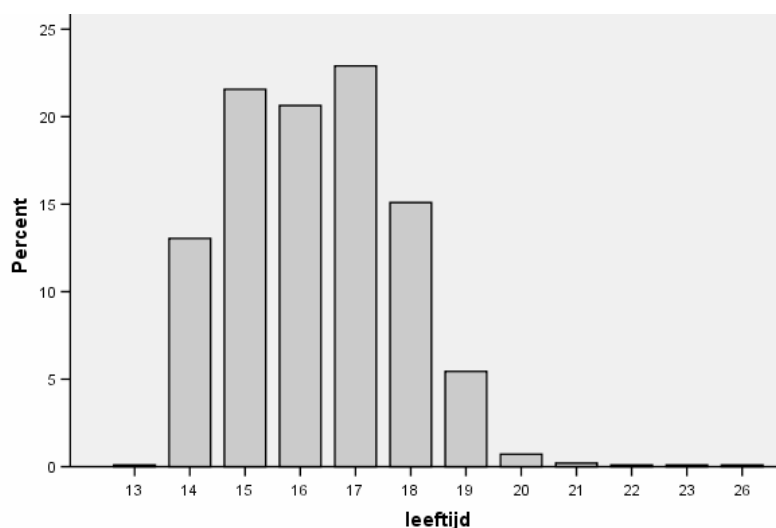
De antwoorden werden gecodeerd in SPSS 14.0.0. Met behulp van frequentietabellen werd nagegaan welke fouten er bij het invoeren gemaakt werden. Deze werden gecorrigeerd. Indien er veel missing values waren in een vragenlijst, werd deze uit het bestand verwijderd. SPSS werd tevens gebruikt voor de statistische verwerking.

5. ONDERZOEKSPOPULATIE

Het totale aantal respondenten bedraagt 1059 waarvan 992 vragenlijsten geldig zijn. Er wordt dus 93,67% van de vragenlijsten weerhouden voor analyse.

5.1 Geslacht en leeftijd

De populatie bestaat uit 399 (40,2%) vrouwelijke en 590 (61,7%) mannelijke respondenten. Drie personen vermelden hun geslacht niet. Leeftijd wordt berekend met behulp van de geboortedatum. De gemiddelde leeftijd bedraagt 17 jaar, met een minimum van 14 en een maximum van 21 jaar. Dit wordt weergegeven in Figuur 2. Elf personen vullen hun geboortjaar niet in.

Figuur 2: Leeftijd van de respondenten

5.2 Verdeling over onderwijstype en leerjaren

De populatie bestaat uit 564 ASO- en 423 TSO-leerlingen. 263 leerlingen zitten in het derde jaar, 217 in het vierde. De derde graad omvatte 508 leerlingen waarvan 292 vijfdejaars en 215 zesdejaars. De verdeling naar het geslacht wordt weergegeven in Tabel 4.

Tabel 4: Verdeling leerlingen volgens geslacht

Jaar	Meisjes	Jongens	Totaal
3 ASO	109 (18,54%)	72 (18,05%)	181 (18,34%)
3 TSO	64 (10,88%)	18 (4,5%)	82 (8,31%)
4 ASO	51 (8,67%)	68 (17,04%)	119 (12,06%)
4 TSO	82 (13,95%)	16 (4,01%)	98 (9,93%)
5 ASO	63 (10,71%)	82 (20,55%)	145 (14,69%)
5 TSO	102 (17,35)	45 (11,28%)	147 (14,89%)
6 ASO	61 (10,37%)	58 (14,54%)	119 (12,06%)
6 TSO	56 (9,52%)	40 (10,03%)	96 (9,73%)
Totaal	588	399	987

5.3 Nationaliteit

942 leerlingen (95,00%) zijn Belg. 29 leerlingen (2,90%) zijn afkomstig uit een EU-lidstaat, voornamelijk Nederland en Spanje komen voor. Bij de 21 leerlingen (2,10 %) die een andere nationaliteit bezitten, worden vooral Marokko, Turkije en Rusland genoemd.

908 leerlingen (91,50%) hebben een moeder met Belgische nationaliteit. 40 moeders (4,0%) zijn afkomstig uit de Europese Unie (voornamelijk Nederland en Spanje). 43 moeders (4,30%) zijn uit een niet-EU-land afkomstig, voornamelijk Marokko en Polen worden genoemd. 863 leerlingen (87%) hebben een vader met Belgische nationaliteit. 64 vaders (6,5%) zijn afkomstig uit Europa (vooral Nederland en Spanje), 54 vaders (5,4 %) zijn van elders afkomstig (voornamelijk Marokko en Congo).

5.4 Levensbeschouwing

35,4% beschouwt zichzelf katholiek, 27,7% als vrijzinnig en 5,9% zegt in niets te geloven. Een minderheid is islamitisch (4,5%) of heeft een andere levensbeschouwing (2,7%).

5.5 Partner, relatieduur en seksuele oriëntatie

393 leerlingen (39,6%) hebben een relatie op het moment van de afname. Dit zijn 168 meisjes (42,1%) en 225 jongens (38,1%). De gemiddelde relatieduur was 10,21 maanden met een standaardafwijking van 44,06 maanden. Het minimum was korter dan een maand, het maximum 67 maanden.

De meerderheid (90,9%) geeft aan heteroseksueel te zijn, slechts een minderheid van de respondenten noemt zich homo- (0,4%) of biseksueel (2,8%). 3,5% weet het niet zeker en 2,3% vulde de vraag niet in.

6. BESLUIT

Het beschikbare onderzoek naar RSV-noden van jongeren in Vlaanderen is beperkt. In samenwerking met Sensoa en de Wetenschapswinkel werd de vraag gesteld wat de RSV-noden van jongeren in Vlaanderen zijn. Dit vragenlijstonderzoek is exploratief en kwantitatief van aard en bestaat uit drie onderdelen, met name demografische variabelen, RSV-kernthema's en seksuele ervaring. Een aselechte steekproef van scholen uit vijf provincies werd aangeschreven. De afnamen gebeurden klassikaal bij leerlingen uit de 2^e en 3^e graad ASO en TSO.

De populatie bestaat uit 399 vrouwelijke en 590 mannelijke respondenten. De gemiddelde leeftijd bedraagt 17 jaar. Er namen 564 ASO- en 423 TSO-leerlingen deel aan het onderzoek. 95,00% van de leerlingen zijn Belg, 91,50% van de respondenten hebben een moeder met Belgische nationaliteit. 87% van de leerlingen hebben een vader met Belgische nationaliteit. 35,4% beschouwt zichzelf katholiek, 27,7% als vrijzinnig en 5,9% zegt in niets te geloven. Een minderheid is islamitisch (4,5%) of heeft een andere levensbeschouwing (2,7%). 39,6% van de leerlingen hebben een relatie op het moment van de afname. De gemiddelde relatieduur was 10,21 maanden. De meerderheid (90,9%) geeft aan heteroseksueel te zijn.

Resultaten

In dit hoofdstuk zullen we de resultaten van dit onderzoek bespreken aan de hand van de door ons gestelde onderzoeksvragen. Een alfaniveau van .05 werd gehanteerd bij elke statistische test.

1. WAT ZIJN DE VAKKEN WAARIN JONGEREN RSV KRIJGEN?

Tabel 5 geeft een overzicht van in welke vakken jongeren RSV krijgen.

Tabel 5: Vakken waarin RSV gegeven wordt

Vak	1 ^e graad		2 ^e graad		3 ^e graad		Totaal
	ASO	TSO	ASO	TSO	ASO	TSO	
Biologie	446 (78,9%)	300 (70,3%)	308 (54,5%)	151 (35,4%)	159 (28,1%)	51 (11,9%)	142,5%
Zedenleer	215 (45,1%)	70 (16,4%)	283 (50,1%)	113 (26,5%)	139 (24,6%)	69 (16,2%)	89,6%
Godsdienst	62 (11,0%)	81 (19,0%)	80 (14,2%)	101 (23,7%)	37 (6,5%)	35 (8,2%)	39,9%
Leefsleutels voor jongeren	90 (15,9%)	5 (1,2%)					9,6%
Gedragwetenschappen			37 (6,5%)		22 (3,9%)		5,9%
Nederlands	25 (4,4%)	10 (2,3%)	24 (4,2%)	3 (0,7%)	32 (5,7%)	3 (0,7%)	9,8%
(Natuur-) wetenschappen	2 (0,4%)	6 (1,4%)	6 (1,1%)	10 (2,3%)	27 (4,8%)	17 (4,0%)	6,6%
Engels	5 (0,9%)	0 (0,0%)	19 (3,4%)	23 (5,4%)	14 (2,5%)	2 (0,5%)	6,4%
Opvoedkunde				5 (1,9%)		8 (1,9%)	1,3%
Cultuurwetenschappen			11 (1,9%)		7 (1,2%)		1,8%
Ander vak	6 (1,1%)	17 (4,0%)	5 (0,9%)	2 (0,5%)	5 (0,9%)	1 (0,2%)	3,6%
Frans	2 (0,4%)	0 (0,0%)	4 (0,7%)	0 (0,0%)	7 (1,2%)	2 (0,5%)	1,5%
Maatschappelijke vorming	1 (0,2%)	1 (0,2%)					0,2%
Fysica	0 (0,0%)	1 (0,2%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0,1%

Jongeren geven aan voornamelijk RSV te krijgen tijdens biologie, godsdienst en zedenleer en dit ongeacht de graad. Ook binnen de vakken aardrijkskunde, Duits, economie, esthetica, filosofie, geschiedenis, Latijn, lichamelijke opvoeding, muzikale opvoeding en plastische opvoeding werd er aldus de jongeren aandacht aan RSV besteed.

Tabel 6: Onderwijstype en vakken

Vak	χ^2	df
Ander vak 1 ^e graad	9,731**	1
Biologie 1 ^e graad	5,439*	1
Biologie 2 ^e graad	31,529**	1
Biologie 3 ^e graad	69,955**	1
Engels 2 ^e graad	14,085**	1
Engels 3 ^e graad	7,473**	1
Gedragwetenschappen 2 ^e graad	14,671**	1
Gedragwetenschappen 3 ^e graad	19,687**	1
Godsdienst 1 ^e graad	14,535**	1
Godsdienst 2 ^e graad	16,740**	1
Leefsleutels voor jongeren	58,711**	1
Nederlands 2 ^e graad	10,972**	1
Nederlands 3 ^e graad	21,337**	1
Zedenleer 1 ^e graad	85,162**	1
Zedenleer 2 ^e graad	51,947**	1
Zedenleer 3 ^e graad	23,947**	1

**p<.001, *p<.05

Uit Tabel 6 leiden we een verschil af tussen de onderwijstypes voor de vakken waarin RSV gegeven wordt. ASO-respondenten geven aan in de eerste graad vaker dan verwacht RSV te krijgen tijdens biologie. Minder dan verwacht krijgen ze geen RSV tijdens zedenleer, leefsleutels voor jongeren en andere vakken. Vaker dan verwacht krijgen ze geen RSV tijdens godsdienst. TSO-leerlingen van de eerste graad geven aan minder vaak dan verwacht RSV te krijgen tijdens biologie in de eerste graad. Ze krijgen minder vaak dan verwacht RSV tijdens zedenleer en minder dan verwacht tijdens andere vakken of godsdienst.

ASO-respondenten geven aan dat ze in de tweede graad vaker dan verwacht RSV krijgen tijdens zedenleer en biologie. Ze krijgen minder vaak dan verwacht RSV tijdens biologie, Engels en godsdienst en minder dan verwacht geen RSV tijdens Nederlands en gedragwetenschappen. TSO-leerlingen van de tweede graad antwoorden minder vaak dan verwacht RSV te krijgen tijdens zedenleer en minder dan verwacht tijdens Nederlands, Engels en godsdienst.

ASO-leerlingen geven aan in de derde graad meer dan verwacht RSV te krijgen tijdens biologie en zedenleer. Ze krijgen minder dan verwacht geen RSV tijdens Engels, Nederlands en gedragwetenschappen. TSO-leerlingen krijgen in de derde graad minder vaak dan verwacht RSV tijdens zedenleer, Nederlands, biologie en Engels.

2. OP WELKE WIJZE KRIJGEN JONGEREN RSV BINNEN DE ONDERWIJSCONTEXT?

Tabel 7 geeft een overzicht van de wijze waarop jongeren RSV krijgen binnen de onderwijscontext.

Tabel 7: RSV-wijze en onderwijstype

RSV-wijze	ASO	TSO	Totaal
Bezinning	134 (23,7%)	114 (26,7%)	248 (25,0%)
Getuigenis	161 (28,5%)	67 (15,7%)	228 (23,0%)
Klasgesprek	491 (86,9%)	344 (80,6%)	835 (84,2%)
Les	514 (91,0%)	358 (83,8%)	872 (87,9%)
Project	110 (19,5%)	102 (23,9%)	212 (21,4%)
Themadag	56 (9,9%)	86 (20,1%)	142 (14,3%)
Bezoek tentoonstelling	75 (13,3%)	34 (8,0%)	109 (11,0%)
Theatervoorstelling	129 (22,8%)	40 (9,4%)	169 (17,0%)
Vorming door leerkracht	198 (35,0%)	115 (26,9%)	313 (31,6%)
Vorming door organisatie	115 (20,4%)	116 (27,2%)	231 (23,3%)
Andere	33 (5,8%)	33 (7,7%)	66 (6,7%)

In ASO-richtingen worden voornamelijk doceren (91,0%) en klasgesprekken (86,9%) als methodiek voor RSV gebruikt. Ook in het TSO wordt voornamelijk gebruik gemaakt van doceren (83,8%) en klasgesprekken (80,6%).

Tabel 8: Onderwijstype en RSV-wijze

RSV-wijzen	χ^2	df
Theatervoorstelling	31,511**	1
Getuigenis	22,082**	1
Themadag	21,139**	1
Les	9,911**	1
Vorming door leerkracht	7,664**	1
Bezoek tentoonstelling	6,981**	1
Vorming door organisatie	6,032*	1
Klasgesprek	5,791*	1

**p<.001, *p<.05

In Tabel 8 wordt nagegaan of er een verschil is tussen de gehanteerde RSV-wijzen en het onderwijstype. ASO-leerlingen antwoorden vaker dan verwacht RSV te krijgen via doceren en klasgesprekken. Minder dan verwacht wordt geen gebruik gemaakt van theatervoorstellingen, getuigenissen en vormingsmomenten door leerkrachten. Vaker dan verwacht wordt geen gebruik gemaakt van themadagen en vormingen door organisaties.

TSO-richtingen gebruiken minder vaak dan verwacht doceren en klasgesprekken. Ze maken minder vaak dan verwacht gebruik van vormingen door leerkrachten, getuigenissen en theatervoorstellingen. Ze maken minder dan verwacht geen gebruik van themadagen en vormingsmomenten door organisaties.

3. WELKE RSV-THEMA'S WORDEN BEHANDELD IN DE ONDERWIJSCONTEXT?

In dit deel bespreken we welke RSV-thema's volgens jongeren aan bod komen op school.

Tabel 9: Behandelde RSV-thema's

Thema	Leerlingen die rond dit thema gewerkt hebben
Voortplantingsorganen	913 (92,0%)
SOA	906 (91,3%)
Lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit	891 (89,8%)
HIV en AIDS	898 (89,6%)
Condoomgebruik	839 (84,6%)
Anticonceptiemiddelen	803 (80,9%)
Menstruatiecyclus	802 (80,8%)
Praten over seksualiteit en relaties	702 (70,8%)
Vershillende relatievormen	685 (69,1%)
Middelengebruik en seks	655 (66,0%)
Verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties	651 (65,6%)
Noodanticonceptie	602 (60,7%)
Homoseksualiteit	588 (59,3%)
Verliefdheid en versieren	552 (55,6%)
Seksueel misbruik	535 (53,9%)
Maagdelijkheid en maagdenvlies	514 (51,8%)
Stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit	505 (50,9%)
Religie en seksualiteit	465 (46,9%)
Keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap	457 (46,1%)
Rechten op vlak van seksualiteit	449 (45,3%)
Culturele achtergrond en seksualiteit	393 (39,6%)
Internet en seksualiteit	345 (34,8%)
Vershillende manieren om te vrijen	331 (33,4%)
Rol van anderen bij partnerkeuze	290 (29,2%)
Je man of vrouw voelen	270 (27,2%)

Zoals blijkt uit Tabel 9 geven jongeren aan dat ze het meest werken rond 'voortplantingsorganen', 'SOA' en 'lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit'. De thema's 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen', 'rol van anderen bij partnerkeuze' en 'je man of vrouw voelen' komen het minst aan bod.

Tabel 10: Onderwijstype en RSV-thema's

RSV-thema	χ^2	df
Lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit	6,549*	1
Voortplantingsorganen	27,961**	1
Menstruatiecyclus	15,227**	1
Verschillende relatievormen	44,167**	1
Verliefdheid en versieren	26,630**	1
Verschillende manieren waarop je kunt vrijen	6,826**	1
Anticonceptiemiddelen	22,960**	1
SOA	14,666**	1
HIV en AIDS	7,565**	1
Homoseksualiteit	58,971**	1
Culturele achtergrond en seksualiteit	3,895*	1
Religie en seksualiteit	5,274*	1
Internet en seksualiteit	8,597**	1

**p<.001, *p<.05

In Tabel 10 wordt nagegaan of er een verschil is tussen het onderwijstype en de gekregen RSV-thema's. In ASO-richtingen wordt vaker dan verwacht rond 'lichamelijke veranderingen', 'religie en seksualiteit', 'voortplantingsorganen', 'menstruatiecyclus', 'verschillende relatievormen', 'verliefdheid en versieren', 'anticonceptiemiddelen', 'SOA', 'homoseksualiteit', 'HIV en AIDS' en 'culturele achtergrond en seksualiteit' gewerkt. Vaker dan verwacht wordt niet rond 'internet en seksualiteit' en 'verschillende manieren om te vrijen' gewerkt.

In het TSO wordt vaker dan verwacht niet rond 'religie en seksualiteit', 'culturele achtergrond en seksualiteit', 'verliefdheid en versieren' en 'homoseksualiteit' gewerkt. Er wordt minder vaak dan verwacht rond 'lichamelijke veranderingen', 'voortplantingsorganen', 'menstruatiecyclus', 'verschillende relatievormen', 'verschillende manieren om te vrijen', 'anticonceptiemiddelen', 'SOA', 'HIV en AIDS', 'internet en seksualiteit' gewerkt.

4. ZIJN JONGEREN TEVREDEN OVER RSV IN DE ONDERWIJSCONTEXT?

Hieronder bespreken we de tevredenheid over de RSV die jongeren kregen op school. Hierbij beperken we ons tot leerlingen die aangaven dat ze rond dit onderwerp gewerkt hebben.

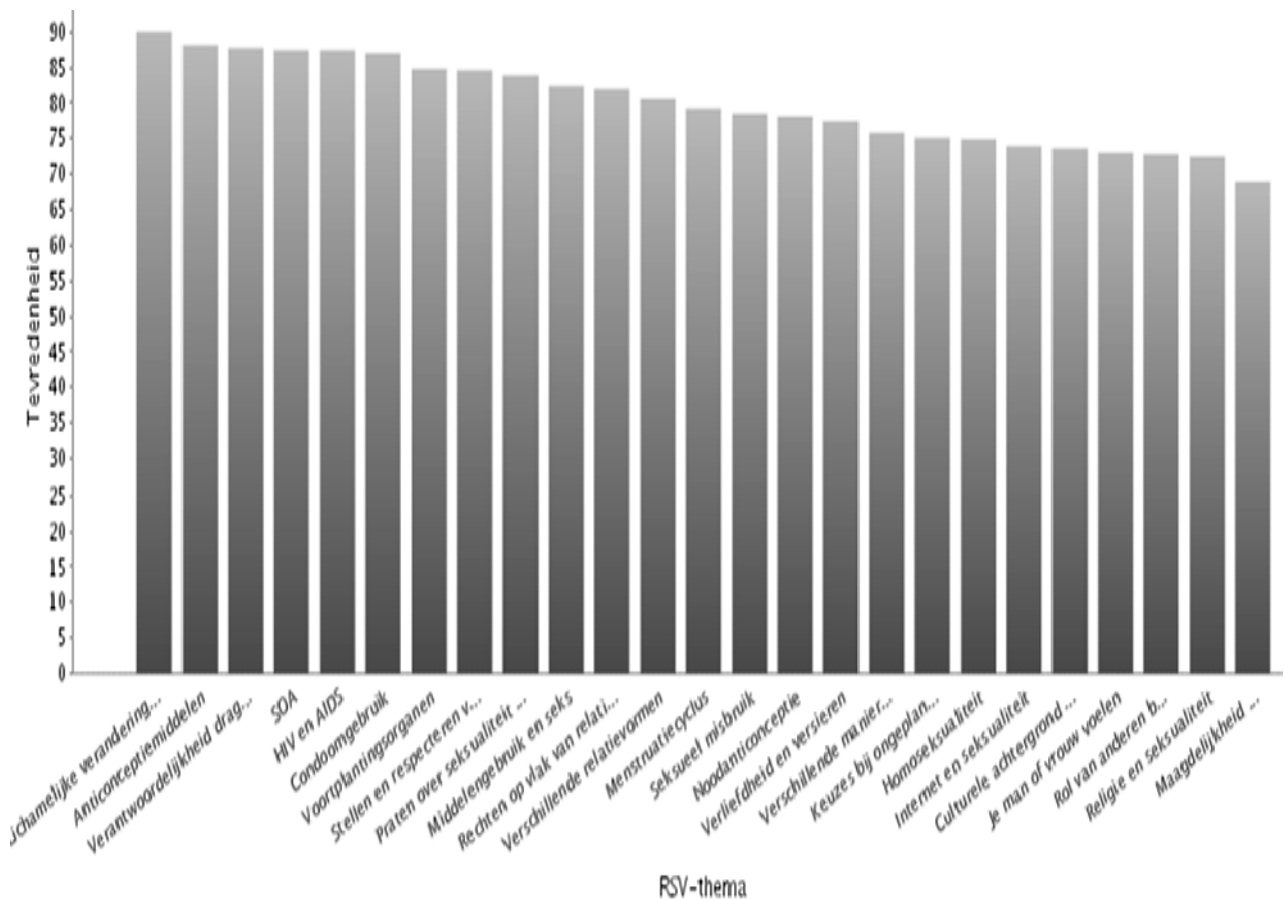
Wanneer we rekening houden met de beoordeling 'zeer goed' zijn jongeren het meest tevreden met RSV over 'SOA', 'anticonceptiemiddelen', 'HIV en AIDS'. Ze zijn het minst tevreden met de RSV over 'homoseksualiteit', 'maagdelijkheid en maagdenvlies', 'culturele achtergrond en seksualiteit'. Wanneer we rekening houden met de gemiddelde beoordelingen, zijn jongeren het meest tevreden met RSV over 'lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit', 'anticonceptiemiddelen' en 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op vlak van seks en relaties'. Jongeren zijn dan het minst tevreden met RSV over 'rol van anderen bij partnerkeuze', 'religie en seksualiteit' en 'maagdelijkheid en maagdenvlies'. Dit wordt weergegeven in Tabel 11 en Figuur 3.

Tabel 11: Tevredenheid - onderwijstype

RSV-thema	U
Lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit	112116,500**
Voortplantingsorganen	108352,500**
Menstruatiecyclus	110018,500**
Verschillende relatievormen	95454,500**
Verliefdheid en versieren	95924,000**
Anticonceptiemiddelen	105939,500**
SOA	112336,500**
HIV en AIDS	112938,500**
Keuzes bij ongeplande zwangerschap	111018,500*
Homoseksualiteit	92146,000**
Rol van anderen bij partnerkeuze	110790,000*
Culturele achtergrond en seksualiteit	104883,000**
Religie en seksualiteit	108587,000**

**p<.001, *p<.05

ASO-leerlingen zijn meer tevreden dan TSO-leerlingen over deze RSV-thema's.

Figuur 3: Tevredenheid over RSV

Tabel 12: Tevredenheid - geslacht

RSV-thema	U
Lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit	112076,500*
Voortplantingsorganen	112267,500*
Menstruatiecyclus	103915,500**
Verschillende relatievormen	98660,000**
Verliefdheid en versieren	102807,000**
Praten over seksualiteit en relaties	110568,000*
Verschillende manieren waarop je kunt vrijen	91747,500**
Anticonceptiemiddelen	105690,500**
SOA	111782,000*
Homoseksualiteit	94672,500**
Culturele achtergrond en seksualiteit	103485,000**

**p<.001, *p<.05

In Tabel 12 wordt nagegaan of er een verschil is tussen jongens en meisjes wat de tevredenheid betreft. Meisjes zijn in het algemeen meer tevreden over RSV dan jongeren. De enige uitzondering is dat jongens meer tevreden zijn dan meisjes met RSV over 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen'.

Tabel 13: Tevredenheid - partnerstatus

RSV-thema	U
Je man of vrouw voelen	106798,500*

**p<.001, *p<.05

Leerlingen zonder intieme partner zijn minder tevreden met de RSV over 'je man of vrouw voelen' dan leerlingen die wel een intieme partner hebben. Dit wordt weergegeven in Tabel 13.

5. WELKE BEHOEFTE GEVEN JONGEREN MET BETREKKING TOT RSV IN DE ONDERWIJSCONTEXT WEER?

Eerst selecteerden we de leerlingen die aangaven dat ze een thema niet behandeld hadden, deze worden weergegeven in de eerste kolom van Tabel 14. Vervolgens analyseerden we of deze respondenten RSV wensten te krijgen over dit thema. Dit wordt in de tweede kolom van de tabel weergegeven..

Jongeren die een bepaald thema niet behandelden, werden gevraagd of ze hier behoefte aan hadden.

Tabel 14: Overzicht van de RSV-behoeften van jongeren

RSV-thema	Aantal jongeren die het thema niet gekregen hadden	Aantal jongeren die behoefte heeft om het thema wel te krijgen
Lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit	100 (10,1%)	8 (11,4%)
Voortplantingsorganen	70 (7,1%)	31 (44,3%)
Menstruatiecyclus	163 (16,4%)	47 (28,8%)
Maagdelijkheid en maagdenvlies	454 (45,8%)	231 (50,9%)
Verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties	337 (34,0%)	196 (58,2%)
Stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit	477 (48,1%)	276 (57,9%)
Rechten op vlak van relaties en seksualiteit	531 (53,5%)	304 (57,3%)
Verschillende relatievormen	299 (30,1%)	99 (33,1%)
Seksueel misbruik	452 (45,6%)	286 (63,3%)
Verliefdheid en versieren	434 (43,8%)	228 (52,5%)
Praten over seksualiteit en relaties	274 (27,6%)	133 (48,5%)
Verschillende manieren waarop je kunt vrijen	649 (65,4%)	338 (52,1%)
Middelengebruik en seks	324 (32,7%)	207 (63,9%)
Anticonceptiemiddelen	176 (17,7%)	72 (40,9%)
Condoomgebruik	147 (14,8%)	66 (44,9%)
SOA	79 (8,0%)	46 (58,2%)
HIV en AIDS	96 (9,7%)	61 (63,5%)
Noodanticonceptie	382 (38,5%)	225 (58,9%)
Keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap	525 (52,9%)	332 (63,2%)
Je man of vrouw voelen	703 (70,9%)	246 (35,0%)
Homoseksualiteit	395 (38,8%)	110 (27,8%)
Rol van anderen bij de partnerkeuze	694 (70,0%)	239 (34,4%)
Culturele achtergrond en seksualiteit	585 (59,0%)	228 (39,0%)
Religie en seksualiteit	513 (51,7%)	192 (37,4%)
Internet en seksualiteit	629 (63,4%)	293 (46,6%)

Jongeren die geen RSV kregen over de volgende thema's, wensen RSV over 'middelengebruik en seks', 'seksueel misbruik' en 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap'.

Tabel 15: Onderwijstypen en RSV-behoeften

RSV-thema	χ^2	df
Lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit	9,108**	1
Voortplantingsorganen	5,078*	1
Menstruatiecyclus	6,473*	1
Stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit	15,191**	1
Rechten op vlak van relaties en seksualiteit	26,096**	1
Verschillende relatievormen	6,826**	1
Seksueel misbruik	12,750**	1
Verliefdheid en versieren	5,192*	1
Praten over seksualiteit en relaties	9,979**	1
Verschillende manieren waarop je kunt vrijen	5,781*	1
Anticonceptiemiddelen	7,092**	1
Condoomgebruik	3,916*	1
Noodanticonceptie	7,986**	1
Keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap	12,339**	1
Je man of vrouw voelen	6,508*	1
Rol van anderen bij de partnerkeuze	11,880**	1
Culturele achtergrond en seksualiteit	26,549**	1
Religie en seksualiteit	11,422**	1
Internet en seksualiteit	26,604**	1

**p<.001, *p<.05

In Tabel 15 wordt het verband nagegaan tussen het onderwijstype en de RSV-behoeften. ASO-leerlingen willen vaker dan verwacht werken rond 'lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit', 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit', 'seksueel misbruik', 'praten over seksualiteit en relaties', 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen', 'condoomgebruik', 'noodanticonceptie', 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap', 'culturele achtergrond en seksualiteit' en 'internet en seksualiteit'. Ze wensen minder vaak dan verwacht RSV te krijgen over 'voortplantingsorganen', 'verliefdheid en versieren' en 'anticonceptiemiddelen'. ASO-leerlingen wensen vaker dan verwacht niet te werken rond 'je man of vrouw voelen' en 'de rol van anderen bij de partnerkeuze'. Minder vaak dan verwacht wensen ze niet te werken rond 'menstruatiecyclus', 'verschillende relatievormen' en 'religie en seksualiteit'.

TSO-leerlingen wensen vaker dan verwacht te werken rond 'verliefdheid en versieren'. Ze wensen minder vaak dan verwacht RSV te krijgen over 'seksueel misbruik', 'noodanticonceptie' en 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap'. Deze leerlingen willen vaker dan verwacht niet rond 'lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit', 'menstruatiecyclus', 'voortplantingsorganen', 'verschillende relatievormen', 'praten over seksualiteit en relaties', 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen', 'anticonceptiemiddelen', 'condoomgebruik', 'je man of vrouw voelen', 'culturele achtergrond en seksualiteit', 'religie en seksualiteit' en 'internet en seksualiteit' werken. Ze wensen minder vaak dan verwacht geen RSV krijgen over 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit' en 'de rol van anderen bij de partnerkeuze'.

Tabel 16: Geslacht en RSV-behoeften

RSV-thema	X ²	df
Menstruatiecyclus	9,215**	1
Maagdelijkheid en maagdenvlies	8,806**	1
Verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties	3,997*	1
Stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit	13,828**	1
Rechten op vlak van relaties en seksualiteit	16,213**	1
Verschillende relatievormen	28,888**	1
Seksueel misbruik	21,046**	1
Praten over seksualiteit en relaties	4,413*	1
Verschillende manieren waarop je kunt vrijen	14,941**	1
HIV en AIDS	7,388**	1
Noodanticonceptie	27,793**	1
Keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap	26,145**	1
Je man of vrouw voelen	18,422**	1
Homoseksualiteit	47,380**	1
Rol van anderen bij de partnerkeuze	24,507**	1
Culturele achtergrond en seksualiteit	14,957**	1
Religie en seksualiteit	26,098**	1

**p<.001, *p<.05

In Tabel 16 wordt het verband nagegaan tussen het geslacht en de RSV-behoeften. Jongens wensen meer dan verwacht RSV over 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen'. Ze wensen minder dan verwacht RSV over 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties', 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit', 'rechten op vlak van relaties en seksualiteit', 'seksueel misbruik', 'HIV en AIDS', 'noodanticonceptie' en 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap'. Jongens willen meer dan verwacht geen RSV over 'menstruatiecyclus', 'maagdelijkheid en maagdenvlies', 'verschillende relatievormen', 'praten over seksualiteit en relaties', 'je man of vrouw voelen', 'homoseksualiteit', 'rol van anderen bij de partnerkeuze', 'culturele achtergrond en seksualiteit' en 'religie en seksualiteit'.

Meisjes wensen meer dan verwacht RSV over 'maagdelijkheid en maagdenvlies', 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties', 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit', 'rechten op vlak van relaties en seksualiteit', 'verschillende relatievormen', 'seksueel misbruik', 'praten over seksualiteit en relaties', 'HIV en AIDS', 'noodanticonceptie', 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap', 'homoseksualiteit', 'culturele achtergrond en seksualiteit' en 'religie en seksualiteit'. Ze wensen minder dan verwacht RSV over 'menstruatiecyclus'. Meisjes wensen meer dan verwacht geen RSV over 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen' en minder dan verwacht geen RSV over 'je man of vrouw voelen' en 'rol van anderen bij de partnerkeuze'.

Er is een significante relatie tussen het hebben van een intieme partner en de RSV-behoefte over 'internet en seksualiteit' ($\chi^2 = 4,375$, $p < .05$, $df = 1$). Leerlingen die een intieme partner hebben wensen minder dan verwacht te werken rond 'internet en seksualiteit'.

6. BESLUIT RESULTATEN

Jongeren krijgen voornamelijk RSV tijdens biologie, godsdienst en zedenleer en dit ongeacht de graad. We merken een verschil op tussen de onderwijstypes voor de vakken waarin RSV gegeven wordt. Jongeren geven aan dat ze het meest werken rond 'voortplantingsorganen', 'SOA' en 'lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit'. De thema's 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen', 'rol van anderen bij partnerkeuze' en 'je man of vrouw voelen' komen het minst aan bod. Jongeren zijn het meest tevreden met RSV over 'SOA', 'anticonceptiemiddelen', 'HIV en AIDS'. Ze zijn het minst tevreden met de RSV over 'homoseksualiteit', 'maagdelijkheid en maagdenvlies', 'culturele achtergrond en seksualiteit'. ASO-leerlingen zijn in het algemeen meer tevreden dan TSO-leerlingen de RSV. Meisjes zijn in het algemeen meer tevreden over RSV dan jongens. In het ASO en TSO worden voornamelijk doceren en klasgesprekken als methodiek voor RSV gebruikt. De respondenten wensen vooral RSV over 'middelengebruik en seks', 'seksueel misbruik' en 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap'.

Bespreking

In dit hoofdstuk brengen we de resultaten van dit onderzoek in verband met de gegevens uit de inleiding.

1. WAT ZIJN DE VAKKEN WAARIN JONGEREN RSV KRIJGEN?

Uit de leerplannen blijkt dat voornamelijk in de levensbeschouwelijke vakken ruimte gemaakt wordt voor RSV. Tevens blijkt uit de eindtermen dat biologie, natuurwetenschappen en Nederlands belangrijke vakken zijn wanneer het gaat over RSV. De vakoverschrijdende eindtermen zorgen ervoor dat ook in andere vakken RSV aan bod komt. Uit onze resultaten blijkt dat jongeren aangeven voornamelijk RSV te krijgen tijdens biologie, godsdienst en zedenleer en dit ongeacht de graad.

2. OP WELKE WIJZE KRIJGEN JONGEREN RSV BINNEN DE ONDERWIJSCONTEXT?

Kirby (2001) benadrukt het belang van interactieve lesmethoden. Te vaak ligt het accent op kennisoverdracht (Van Parijs, 1997; VSK, 2007). Uit onderzoek van Klaï en Vermeire (2006) blijkt dat jongeren zelf aangeven dat een interactieve aanpak ontbreekt. Interactieve lesmethoden worden volgens de door ons bevroegde jongeren gebruikt, met als uitschieter klasgesprekken.

ASO en TSO verschillen in het gebruik van themadagen en vormingen door organisaties. Beide werkwijzen zijn meer praktijkgericht en worden meer gebruikt in het TSO. Zowel in ASO als TSO wordt er vaak gebruik gemaakt van doceren en klasgesprekken. In beide onderwijstypes wordt minder dan verwacht gebruik gemaakt van vormingsmomenten door leerkrachten, theatervoorstellingen en getuigenissen. Jongeren verkiezen het werken met getuigenissen omdat er weinig modellen voorhanden zijn voor seksueel en intiem gedrag. Het gebruik van getuigenissen is echter aan specifieke voorwaarden verbonden om effectief te kunnen zijn (Frans, 1999). Minder dan een derde van onze respondenten heeft ervaring met het gebruik van getuigenissen tijdens RSV.

3. WELKE RSV-THEMA'S WORDEN BEHANDELD IN DE ONDERWIJSCONTEXT?

RSV bestaat uit een diversiteit aan thema's. In dit deel bespreken we welke RSV-thema's behandeld werden door de respondenten.

3.1 Interactieve processen en kenmerken van effectieve programma's

Kirby (2001) stelt dat effectieve programma's de nadruk leggen op risicogedraging. Deze programma's moeten tevens accurate informatie bieden over de risico's van seksuele activiteiten, hoe coïtus vermijden en hoe zich tegen risico's beschermen. De huidige RSV volgt dit advies op. De meerderheid van de jongeren in dit onderzoek geeft immers aan RSV te krijgen over 'SOA', 'HIV en AIDS', 'condoomgebruik', 'anticonceptiemiddelen' en 'noodanticonceptie'.

Uit de literatuur (VSK, 2007) blijkt dat jongeren vinden dat voornamelijk de negatieve kant van seksualiteit belicht wordt en dat er te weinig aandacht is voor gevoelens. We merken in onze resultaten op dat RSV bij de bevroegde jongeren zich niet uitsluitend tot onheilspreventie beperkt, maar dat het er een belangrijk deel van uitmaakt. Indien RSV zich beperkt tot onheilspreventie, ontstaat angst voor relaties en seksualiteit als neveneffect (Mentens, 1995, in: Van Parijs, 1997). De commissie gezondheidsbevordering (2006) adviseert dan ook dat de nadruk moet liggen op positieve boodschappen in plaats van op probleemgedrag en ziektebeelden.

Buysse (2000) merkt op dat er tijdens RSV weinig aandacht besteed wordt aan relationele processen. De jongeren in dit onderzoek geven aan dat ze hier op school wel rond gewerkt hebben. De meeste respondenten krijgen RSV over 'praten over seksualiteit en relaties', 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties' en 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit'.

3.2 Eindtermen en de RSV-thema's

Vakgebonden eindtermen worden herkenbaar verwerkt in de leerplannen van de desbetreffende vakken. Deze eindtermen zijn duidelijk herkenbaar in de in deze vragenlijst gehanteerde RSV-thema's. Het merendeel van deze RSV-thema's komen bij meerdere graden aan bod. In tegenstelling tot de vaststellingen van Siongers en Elchardus (2000, in: Frans, 2003) blijkt dat meer dan de helft van onze respondenten vakoverschrijdende thema's zoals 'homoseksualiteit' en 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties', 'praten over seksualiteit en relaties' en 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit' wel gekregen hebben.

3.3 RSV-thema's en het concept Goede Minnaars

RSV bestaat – zoals reeds in de inleiding besproken werd - volgens het concept Goede Minnaars uit zes kernthema's (Frans, 1994; Van Parijs, 1997) waarmee men de drie doelstellingen tracht te bereiken, met name: het begeleiden tot volwassenen die in staat zijn seksualiteit en intimiteit zinvol te integreren in hun leven, vorming tot cultuurwezens en risicopreventie. Op deze kernthema's zijn de RSV-thema's uit dit onderzoek gebaseerd. Zoals zo dadelijk zal blijken is er een grote overlap tussen de RSV-thema's die bij de kernthema's van het concept Goede Minnaars passen.

De zes kernthema's van het concept Goede Minnaars werden allen verwezenlijkt in de RSV die onze respondenten kregen. De door ons bevroegde RSV-thema's die hier het meeste toe aan bijdragen zijn 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties', 'praten over seksualiteit en relaties', 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit' en 'rechten op vlak van seksualiteit'. Dit zijn allen meer vakoverschrijdende thema's waardoor deze mogelijk vaker aan bod komen. Hieruit blijkt nogmaals dat de huidige RSV zich niet uitsluitend tot onheilspreventie beperkt en dat relationele processen aan bod komen zoals aangeraden wordt door Kirby (2001) en Buysse (2000).

4. ZIJN JONGEREN TEVREDEN OVER RSV IN DE ONDERWIJSCONTEXT?

Jongeren zijn in het algemeen tevreden over de RSV op school (Klaï & Vermeire, 2006). Jongeren zijn het meest tevreden over de RSV-thema's 'lichamelijke veranderingen tijdens de puberteit', 'anticonceptiemiddelen' en 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op vlak van relaties en seksualiteit'. Ze zijn het minst tevreden met de RSV over 'rol van anderen bij partnerkeuze', 'religie en seksualiteit' en 'maagdelijkheid en maagdenvlies'. ASO-leerlingen zijn meer tevreden dan TSO-leerlingen. Meisjes zijn in het algemeen meer tevreden over RSV dan jongens. Leerlingen zonder partner waren minder tevreden met de RSV over 'je man of vrouw voelen' dan leerlingen met een partner.

5. WELKE BEHOEFTE GEFEN JONGEREN MET BETREKKING TOT RSV IN DE ONDERWIJSCONTEXT WEER?

Verscheidene onderzoeken wijzen er op dat we de nood aan RSV niet mogen minimaliseren (Feldan & Rosenthal, 2000; Hutchkinson & Cooney, 1998; Ravesloot 1997; in: Klaï & Vermeire, 2006). Uit onderzoek van Frans (1999) bleek dat SOA, voorbehoedsmiddelen, relatievormen en communicatie binnen de relatie, vruchtbaarheid, zwangerschap en vrijen het hoogst scoren op de behoefte aan bijkomende informatie. Onze respondenten vertonen echter een ander patroon: ze geven aan dat ze voornamelijk RSV wensen over 'middelengebruik en seks', 'HIV en AIDS' en 'seksueel misbruik'.

Er is een verschil in informatiebehoefte tussen jongens en meisjes. De behoefte bij meisjes is hoger dan die van jongens voor bijna alle onderwerpen met uitzondering van relatievorming en communicatie. Meisjes hebben meer nood aan informatie over risicopreventie en bescherming van zichzelf. Jongens wensen meer informatie over wat leuk is tijdens seks en hoe een relatie te krijgen (Frans, 1999). Onderzoek van de VN (1998; in: van Lunsen, 2004) wees uit dat mannen geïnteresseerd zijn in het voorkomen van ongeplande zwangerschappen, maar dat ze hiervoor onvoldoende kennis en communicatieve vaardigheden bezitten. Mannelijke respondenten in dit onderzoek hebben echter minder dan verwacht behoefte aan RSV over 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op vlak van seks en relaties', 'noodanticonceptie' en 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap'. Meisjes vinden dat de school onvoldoende belang hecht aan de emotionele en affectieve aspecten van seksualiteit (Klaï & Vermeire, 2006). Een bevraging van leerlingen over RSV door de Vlaamse scholierenkoepel (VSK, 2007) gaf aan dat jongeren vinden dat er te weinig aandacht geschonken wordt aan gevoelens. Dit wordt bevestigd in dit onderzoek en uit in de wens aan RSV over 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit', 'rechten op vlak van relaties en seksualiteit' en 'praten over seksualiteit en relaties'.

Uit onderzoek van Caers (2003) blijkt dat jongeren nood hebben aan informatie over verschillende manieren waarop je kunt vrijen en dat jongeren vaker informatie vragen over soa en aids dan over voorbehoedsmiddelen of de noodpil. Onze respondenten vertonen een gelijkaardig patroon waarbij de meeste informatie gevraagd werd over 'HIV en AIDS', 'SOA', 'noodanticonceptie', 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen' en 'anticonceptie'. 'HIV en AIDS', 'SOA', 'noodanticonceptie' en 'anticonceptie' worden door de meeste respondenten gekregen. Er wordt in mindere mate aandacht

besteed aan 'verschillende manieren waarop je kunt vrijen'. Een derde van de respondenten heeft dit thema behandeld.

Respondenten met seksuele ervaring stellen meer vragen, voornamelijk over keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap en anticonceptie (Klaï & Vermeire, 2006). Dit komt niet naar voren in ons onderzoek: de respondenten met intieme partner verschillen uitsluitend van respondenten zonder intieme partner in hun behoefte aan RSV over 'internet en seksualiteit'.

Volgens Kirby (2001) leggen effectieve preventieprogramma's de nadruk op preventie van risicogedrag dat leidt tot ongeplande zwangerschap of soa-besmetting. Dit wordt bevestigd in onze resultaten en uit zich in de vormingsbehoefte aan RSV over 'HIV en AIDS', 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap', 'noodanticonceptie', 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties', 'SOA', 'condoomgebruik', 'anticonceptiemiddelen'. ASO-respondenten hebben vaker dan verwacht behoefte aan RSV over 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap', 'noodanticonceptie' en 'condoomgebruik'. Ze hebben minder dan verwacht behoefte aan RSV over 'anticonceptiemiddelen'. TSO-leerlingen hebben vaker dan verwacht behoefte aan RSV over 'condoomgebruik' en minder vaak dan verwacht behoefte aan RSV over 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap' en 'noodanticonceptie'. Jongens wensen minder dan verwacht RSV te krijgen over 'HIV en AIDS', 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap', 'noodanticonceptie' en 'verantwoordelijkheid dragen voor jezelf en de ander op gebied van seks en relaties'. Dit is in strijd met het onderzoek van de VN (1998; in: van Lunsen, 2004) waaruit blijkt dat mannen geïnteresseerd zijn in het voorkomen van ongeplande zwangerschappen, maar dat ze hiervoor onvoldoende kennis en communicatieve vaardigheden bezitten. Meisjes wensen zoals eerder verteld meer RSV dan jongens (Frans, 1999) dus ook over deze specifieke thema's.

Tevens stelt Kirby (2001) dat effectieve programma's oog hebben voor de invloed van sociale druk op seksuele gedragingen. Dit komt naar voren in de behoefte aan RSV over 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit', 'rechten op vlak van relaties en seksualiteit', 'praten over seksualiteit en relaties', 'culturele achtergrond en seksualiteit', 'religie en seksualiteit' en 'rol van anderen bij de partnerkeuze'. ASO-leerlingen uiten vaker dan verwacht RSV-behoeften over 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit', 'praten over seksualiteit en relaties' en 'culturele achtergrond en seksualiteit'. TSO-respondenten wensten minder vaak dan verwacht RSV over 'praten over seksualiteit en relaties', 'culturele achtergrond en seksualiteit' en 'religie en seksualiteit'. Jongens uiten minder dan verwacht hun behoefte over 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit' en 'rechten op vlak van relaties en seksualiteit'. Meisjes wensen meer dan verwacht RSV te krijgen over 'stellen en respecteren van grenzen op vlak van relaties en seksualiteit', 'rechten op vlak van relaties en seksualiteit', 'praten over seksualiteit en relaties', 'culturele achtergrond en seksualiteit' en 'religie en seksualiteit'.

6. BESLUIT

Jongeren zijn in het algemeen tevreden over de RSV op school. ASO-leerlingen zijn meer tevreden dan TSO-leerlingen. Meisjes zijn in het algemeen meer tevreden over RSV dan jongens. Uit de literatuur (Klaï & Vermeire, 2006) blijkt dat jongeren met seksuele ervaring meer vragen stellen. Dit kwam niet naar voren in de resultaten. Jongeren vinden dat voornamelijk de negatieve kant van seksualiteit belicht wordt en dat er te weinig aandacht is voor gevoelens (VSK, 2007). Dit komt naar voren in de resultaten, voornamelijk bij de vrouwelijke respondenten.

Volgens Kirby (2001) leggen effectieve preventieprogramma's de nadruk op preventie van risicogedrag. Kirby (2001) stelt tevens dat effectieve programma's oog hebben voor de invloed van sociale druk op seksuele gedragingen. Uit onze resultaten blijkt dat de meerderheid van de respondenten RSV krijgen over deze thema's. Kirby (2001) benadrukt eveneens het belang van interactieve lesmethoden. Te vaak ligt het accent op kennisoverdracht (Van Parijs, 1997; VSK, 2007). Interactieve lesmethoden – en dan voornamelijk klasgesprekken – worden volgens onze respondenten regelmatig gebruikt. Jongeren verkiezen het gebruik van getuigenissen (Frans, 1999). Getuigenissen worden wel regelmatig gebruikt, maar hebben specifieke vereisten om effectief te zijn. De groep moet zich kunnen identificeren met het model, het model moet vaardigheden gebruiken die haalbaar zijn voor de doelgroep, er moeten positieve aanmoedigingen zijn en het model moet leren omgaan met een probleem (Bartholomew et al., 2006; in: Klaï & Vermeire, 2006).

Besluit

1. MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE VAN HET ONDERZOEK

Seksuele vorming heeft als doel jongeren te vormen tot respectvolle volwassenen die gefundeerde keuzes maken (Frans, 1994). Er is weinig onderzoek over de RSV-noden van jongeren, en specifiek naar de Vlaamse situatie hierin. Verscheidene onderzoeken wijzen er op dat we de nood aan RSV niet mogen minimaliseren (Feldan & Rosenthal, 2000; Hutchkinson & Cooney, 1998; Ravesloot 1997; in: Klai & Vermeire, 2006). In samenwerking met Sensoa en de Wetenschapswinkel werd de vraag gesteld wat de RSV-noden van jongeren in Vlaanderen zijn. In dit exploratief en kwantitatief onderzoek wordt gebruik gemaakt van een klassikaal ingevulde vragenlijst die afgenomen werd in de tweede en derde graad ASO en TSO.

2. BESLUIT

Hoewel in het literatuuronderzoek het belang van interactieve lesmethoden benadrukt werd, bleek uit onze resultaten dat deze methodieken in de onderwijsrealiteit nog niet overal aan bod komen. Leerkrachten voelen zich vaak onwennig bij alternatieve werkvormen waarbij leerlingen een actieve inbreng hebben (Van Parijs, 1997). Er bestaan echter vele methodieken, mogelijk moet de toegang voor scholen tot deze werkvormen vergemakkelijkt worden door bijvoorbeeld kennismakingsdagen of vormingsmomenten.

Het onderwijs legt een nadruk op preventie, maar investeert zichtbaar in het werken rond relationele processen en gevoelens, hoewel dit volgens onze respondenten nog meer aan bod zou mogen komen. Dit zijn geen voor de hand liggende thema's om rond te werken. Zoals blijkt uit de literatuur vinden de jongeren het niet zo gemakkelijk om intieme gevoelens te bespreken met een vertrouwde persoon zoals een leerkracht. Tevens is het voor leerkrachten niet zo eenvoudig om een gevoelig onderwerp als seksualiteit te bespreken. Dit vereist een veilige situatie en vertrouwen in beide richtingen. Mogelijk kan tijdens de hierboven voorgestelde vormingsmomenten hieraan aandacht besteed worden.

De respondenten uiten de nood aan RSV over 'middelengebruik en seks', 'seksueel misbruik' en 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap' hoewel de meerderheid van de leerlingen deze thema's behandelden tijdens RSV. Deze onderwerpen staan dicht bij de leefwereld van jongeren. De puberteit is een exploratiefase waarin een belangrijk deel van de jongeren in contact komt met middelen en geslachtsrijp zijn. Het is belangrijk om aan deze thema's aandacht te besteden en hiervoor open te staan.

3. KRITISCHE BESPREKING VAN HET ONDERZOEK

We kunnen op basis van dit onderzoek niet bepalen of hetgeen de jongeren in een bepaald vak gezien hebben overeenkomt met de leerplannen. Er werd immers uitsluitend bevraagd of een bepaald thema behandeld werd. Het vragen in welke vakken de leerling dit thema besproken heeft zou een interessante aanvulling kunnen zijn.

Jongeren die niet rond een bepaald RSV-thema gewerkt hadden, werden gevraagd of ze dit graag wensten. Het had echter beter geweest om steeds te vragen of jongeren meer RSV wensten over dit thema, ongeacht of ze dit thema reeds op school behandeld hadden. Het kan immers zijn dat een leerling meer informatie wenst over een thema dat behandeld werd. Uit de resultaten blijkt immers dat leerlingen een behoefte uiten aan RSV over 'middelengebruik en seks', 'seksueel misbruik' en 'keuzemogelijkheden bij ongeplande zwangerschap' hoewel de meerderheid van de leerlingen deze thema's behandelden tijdens RSV.

In dit onderzoek werd niet bevraagd op welke wijze jongeren graag RSV zouden krijgen. We weten wel over welke thema's jongeren meer RSV wensen, maar niet de wijze waarop. Dit is een beperking omdat we met het huidig onderzoek niet kunnen nagaan of jongeren inderdaad vragen om meer interactieve werkwijzen.

4. SUGGESTIES VERDER ONDERZOEK

Een mogelijke optie voor toekomstig onderzoek is een longitudinale studie waarin een cohorte gevolgd wordt gedurende hun schoolloopbaan. Hierin kan men nagaan of hetgeen de leerlingen krijgen daadwerkelijk aansluit bij de leerplannen, waar mogelijke perceptieverschillen liggen tussen hetgeen jongeren ervaren aan RSV en hetgeen daadwerkelijk gekregen wordt dit zowel op inhoudelijk als methodisch vlak. Ons onderzoek is immers retrospectief van aard wat voor vertekening kan zorgen. Tevens blijkt uit ander onderzoek (Klaï & Vermeire, 2006) dat jongeren overspoeld worden door meerdere informatiebronnen waardoor één informatiebron als niet-significant gezien wordt. Door regelmatige bevraging van de cohorte kunnen deze problemen ingeperkt worden. Tevens kan in dit toekomstig onderzoek het verband nagegaan worden tussen persoonlijke variabelen zoals sekse, geloofsovertuiging, studiekeuze, seksuele ervaring, etc. van de respondenten en hun RSV-behoeften waardoor mogelijk programma's kunnen ontwikkeld worden die meer differentiëren naargelang bepaalde kenmerken. Het nadeel is de nood aan een erg uitgebreide representatieve steekproef omwille van de uitval en de intensieve opvolging van de cohorten wat erg kostelijk is.

Referentielijst

Ansuini, C.G., Fiddler-Woite, J., & Woite, R.S. (1996). The source, accuracy, and impact of initial sexuality information on lifetime wellness. *Adolescence*, 31, 122, 283-289.

Baarda, D.B., De Goede, M.P.M., & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.

Buysse, A. (2000). Over de plaats van aidspreventie in de seksuele gezondheidszorg: Een pleidooi voor een relationele kijk. *Jaarboek SRG, jaarboek 2000*, 96-106.

Caers, B. (2003). Voorlichting, seks, jongeren en een website: De website www.condomobiel.be nader bekeken. *Jaarboek SRG, jaarboek 2003*, 224-232.

Commissie Gezondheidsbevordering (2006). *Op uw gezondheid: strategisch plan over gezondheidsbevordering in het basis- en secundair onderwijs*. Opgehaald op 28 oktober 2007, via <http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2006p/files/1212-strategisch-plan-gezondheid.pdf>

Frans, E. (1994). *Seksuele vorming: Raamwerk voor opvoeders, leerkrachten en voorlichters*. Gent: CGSO.

Frans, E. (1999). *Het concept goede minnaars: Onderzoek naar de integratie van preventiebodschappen in de seksuele vorming van jongeren*. Gent: R.U.G.

Frans, E. (2003). Wat ruist er door het struikgewas? Kroniek relationele en seksuele voorlichting. *Jaarboek SRG, jaarboek 2003*, 170-178.

IPPF (1996). *IPPF Charter on Sexual and Reproductive rights*. Opgehaald op 7 oktober 2007, via <http://content.ippf.org/output/ORG/files/6799.pdf>

Kirby, F. (2001). *Emerging answers: Research findings on programs to reduce teen pregnancy (summary)*. Opgehaald op 18 september 2007, via http://www.teenpregnancy.org/resources/data/report_summaries/emerging_answers/

Klaï, T. (2004). *Intergenerationeel onderzoek naar de communicatie over seksualiteit: Een studie bij ouders en jongeren van 15 tot 21 jaar*. Brussel: VUB

Klaï, T. & Vermeire, K. (2006). *Sources of information and assistance for young people: Qualitative study of the sources of information and assistance desired by young people*. Antwerpen: Sensoa, onderzoeksrapport

Licap (1999). *Leerplannen rooms-katholieke godsdienst in het secundair onderwijs in Vlaanderen*. Mechelen: Licap

Osborne, K. & Hall, J. (2005). Het ABC van HIV: Zo eenvoudig is het niet. *Jaarboek SRG, jaarboek 2005*, 45-55.

Rademakers, J. (2000). Het kind als subject: De seksuele ontwikkeling van kinderen (0-12 jaar). *Tijdschrift voor seksuologie*, 24, 17-23.

van Lunsen, R.H.W. (2004). Mannen en anticonceptie: Een kwestie van attitude. *Jaarboek SRG, jaarboek 2004*, 24-31.

Van Parijs, J. (1993). *Blauwdruk voor een effectieve voorlichting: De resultaten van het bestaande effectiviteitsonderzoek geïnterpreteerd vanuit een gedragsveranderingsmodel*. Mechelen: FCLG.

Van Parijs, J. (1997). *Draaiboek relationele en seksuele vorming op school: Suggesties voor een geïntegreerde aanpak*. Antwerpen: IPAC.

Vermeire, K., Verhetsel, L. & Klai, T. (2007). Interne nota rond relationele en seksuele vorming in Brussel. Ongepubliceerd manuscript. Sensoa, Antwerpen.

Veroughstraete, A. & Caers, B. (2004). Is het piltijdperk voorbij? *Kroniek anticonceptie. Jaarboek SRG, jaarboek 2004*, 191-196.

Vlaamse Overheid (2007). *Eindtermen en ontwikkelingsdoelen secundair onderwijs*. Brussel: Vlaamse Overheid. Opgehaald op 6 september 2007, via: <http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/secundair/index.htm>

Vlaamse Scholieren Koepel (2007). *Verslag seksualiteit op school*. Brussel: VSK Opgehaald op 28 november 2007, via: http://www.vsknet.be/documents/Verslagen_2007/Verslag_seksualiteit_op_school.pdf

Weyman, A. (2004). Putting sex in context: Sex and relationships education in schools. *Education Review*, 17(2), 80-85.

Whitley, B.E. (2002) *Principles of Research in Behavioral Science*. Boston: McGraw-Hill

Wight, D., Raab, G.M., Henderson, M., Abraham, C., Hart, G. & Scott, S. (2002). Limits of teacher delivered sex education: Interim behavioural outcomes from randomised trial. *British Medical Journal*, 324, 1430-1436.

Unie Vrijzinnige verenigingen (n.d.) *Leerplannen Niet-Confessionele Zedenleer*. Opgehaald op 12 september 2007, via <http://users.telenet.be/marc.godesar/archive.htm>

Bijlagen

Bijlage 1: Eindtermen relationele en seksuele vorming

1. EERSTE GRAAD

1.1 A-stroom

Natuurwetenschappen

1 Leerlingen kunnen beschrijven hoe de voortplanting bij mensen verloopt. Ze verduidelijken dat via de bevruchting erfelijk materiaal van ouders op nakomelingen wordt doorgegeven. Leerlingen kunnen de geslachtsorganen, de menstruatiecyclus, zaadlozing, bevruchting, zwangerschap en geboorte beschrijven.

2 Leerlingen kunnen manieren aangeven om de voortplanting te regelen en om seksueel overdraagbare aandoeningen te voorkomen.

3 Leerlingen kunnen lichamelijke en sociaal-emotionele veranderingen in de puberteit bij jongens en meisjes onderkennen.

Nederlands

De leerlingen hebben weet van het bestaan van normen, vooroordelen en rolgedrag.

Gezondheidseducatie

1 Veiligheid en E.H.B.O.: Leerlingen zien in dat hun gedrag invloed heeft op de eigen veiligheid en die van anderen. Leerlingen kunnen enkele veilige en onveilige situaties in hun eigen leefomgeving identificeren en kunnen voorbeelden geven van preventieve maatregelen.

2 Stress en emoties: Leerlingen leren omgaan met sociaal-emotionele en lichamelijke veranderingen in de puberteit

3. Genotsmiddelen: Ze kunnen risico's van genotsmiddelengebruik en medicijnen inschatten en assertief reageren in verschillende aanbodssituaties.

Opvoeden tot burgerzin

1 Gezinsvormen en eigen leefkring: Leerlingen kunnen verschillende gezinsvormen en gezinsculturen beschrijven en er begrip voor opbrengen. Leerlingen kunnen zich een beeld vormen van het gedrag van mannen en vrouwen in de maatschappij in het algemeen en het gezin in het bijzonder en dit toetsen in de eigen leefkring. Leerlingen weten waar ze terecht kunnen bij problemen in hun eigen leefkring.

2 Media: Leerlingen kunnen de invloed van de media op hun eigen denken en handelen illustreren en kennen de mogelijkheden van het gebruik ervan ten voordele van de eigen vorming. Leerlingen kunnen een kritische houding aannemen ten aanzien van allerlei vormen van berichtgeving

Sociale vaardigheden

- 1 De ontwikkeling van een voldoende ruim gamma van relatiewijzen: Leerlingen kunnen zich als persoon present stellen. Ze kunnen uitkomen voor een eigen mening en respect opeisen voor de eigen lichamelijke en seksuele ontwikkeling. Leerlingen kunnen respect en waardering voor anderen opbrengen en kunnen de eigenheid van medeleerlingen accepteren en waarderen. Leerlingen kunnen opkomen voor de eigen rechten en voor de rechten van anderen uit de groep.
- 2 De beheersing van het communicatieve handelen of het omgaan met elkaar: Leerlingen beheersen elementen van het communicatieve handelen, hebben effectbesef en kunnen over hun eigen gedrag reflecteren.

1.2 B-stroom

Maatschappelijke vorming of geschiedenis en aardrijkskunde

- 1 Leerlingen leren respectvol omgaan met verschillende groepen in onze multiculturele samenleving.
- 2 Leerlingen leren opkomen voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en de sociale rechtvaardigheid.
- 3 Leerlingen leren besef hebben van verschillende rolverwachtingen voor jongens en meisjes en leren zich daar weerbaar tegenover op te stellen.
- 4 Leerlingen leren rekening houden met andere opvattingen en hoeden zich voor vooroordelen

Natuurwetenschappen

- 1 Leerlingen kunnen belangrijke organen van de mens (voor voeding, ademhaling, transport, uitscheiding en voortplanting) lokaliseren, benoemen en op een eenvoudige manier uitleggen welk verband er bestaat tussen de bouw en de functie ervan.
- 2 Leerlingen kunnen beschrijven hoe de voortplanting bij mensen verloopt.
- 3 Leerlingen kunnen de veranderingen tijdens de puberteit op lichamelijk en sociaal-emotioneel vlak zowel bij jongens als meisjes beschrijven.
- 4 Leerlingen kunnen middelen aangeven om zwangerschap te regelen en seksueel overdraagbare aandoeningen te voorkomen.

Nederlands

De leerlingen ontwikkelen respect voor de gesprekspartner en voldoende weerbaarheid om voor de eigen mening op te komen

Gezondheidseducatie

Zie A-stroom.

Opvoeden tot burgerzin

Zie A-stroom.

Sociale vaardigheden

Zie A-stroom.

2. TWEEDE GRAAD

2.1 ASO

Cesuurdoelen pool humane wetenschappen

1 Interactie en communicatie: Leerlingen leren factoren herkennen die de communicatie en interactie tussen personen beïnvloeden en kunnen deze kennis aanwenden om de communicatie en de interactie te verbeteren. Leerlingen leren omgangsvaardigheden zoals actief luisteren, niet-bedreigend confronteren en omgaan met kritiek toepassen. Ze kunnen de invloed van socio-culturele factoren op communicatie illustreren.

2 Expressie: Leerlingen kunnen illustreren dat de opvattingen over lichaam en lichamelijkheid de relatie tussen mensen beïnvloeden en kunnen deze opvattingen in tijd en ruimte plaatsen. Ze kunnen de wisselwerking tussen emoties en gedrag toelichten.

3 Identiteit, continuïteit en verandering: Leerlingen kunnen verwachtingspatronen die aan specifieke groepen worden toegeschreven op basis van kenmerken zoals leeftijd, gender en etnische afkomst vanuit historisch of cultureel perspectief vergelijken.

Cesuurdoelen pool wetenschappen

Cycli bij organismen: menstruatiecyclus, voortplantingscyclus, biologische klok, winterslaap en migraties.

Biologie

Leerlingen hebben aandacht voor de eigen gezondheid en die van anderen. Leerlingen kunnen hormonale klieren situeren en kunnen de functie van hormonen beschrijven.

Gezondheidseducatie

1. Gezonde en actieve levensstijl: Leerlingen kunnen veiligheidsvoorzorgen nemen in andere situaties. Ze kunnen risico's van genotsmiddelengebruik en medicijnen inschatten en assertief reageren in verschillende aanbodssituaties.

2. Relaties en seksualiteit: Leerlingen leren omgaan met vriendschap, verliefdheid, seksuele identiteit en seksuele gevoelens. Ze vormen een opinie over relaties en seksualiteit en reflecteren over hun eigen gedrag. Ze kennen de regelgeving over seksuele meerderjarigheid en ongewenst intiem gedrag. Ze herkennen vormen van machtsmisbruik binnen relaties en oefenen in fysieke en mentale weerbaarheid. Ze leren wensen en gevoelens binnen intieme relaties op constructieve en onbevengende manieren uiten en leren grenzen stellen en aanvaarden. Ze kunnen kritisch staan t.o.v. seks en erotiek in de media.

3. Sociale vaardigheden:

(a) Interactief competent worden: Leerlingen moeten uitzoeken welke relatievormen ze vaak gebruiken en in welke contexten. Ze oefenen in minder goed beheerste relatievormen, bijvoorbeeld: respect en waardering uiten, hulp vragen, waardering uitdrukken, kritiek uiten, zich verdedigen, neen zeggen, discreet en terughoudend zijn. Ze leren hun opvattingen te uiten. De leerlingen leren zich bewust te zijn van en rekening houden met de effecten van interactie.

(b) Communicatieve vlotheid verwerven: Leerlingen herkennen de functie en het belang van een aantal elementen van goede communicatie en geven aan welke elementen ze reeds beheersen. Ze oefenen de minder goed beheerste elementen en zijn bereid de inbreng van de gesprekspartner ernstig te nemen.

(c) Zorg dragen voor relaties: Leerlingen zien het belang in van afspraken, regels, rolpatronen, machtsverhoudingen en gelijkwaardigheid als relatiekenmerken. Ze kunnen aangeven dat men binnen relaties keuzes maakt en dat men relaties vorm geeft o.b.v. inzicht in haar kenmerken. Leerlingen oefenen in opbouwen en onderhouden van relaties door bewust om te gaan met gevoelens, verschillen en conflicten hanteren, zich weerbaar opstellen en persoonlijke autonomie behouden, afwegen van belangen van een relatie t.o.v. andere relaties. Ze oefenen in het accepteren van verschillen en hechten van belang aan respect en zorgzaamheid.

2.2 TSO

Gezondheidseducatie

Zie tweede graad ASO

3. DERDE GRAAD

3.1 ASO

Biologie

Leerlingen kunnen de primaire en secundaire geslachtskenmerken beschrijven bij man en vrouw en hun biologische betekenis toelichten. Ze kunnen de rol van geslachtshormonen bij de menstruatiecyclus en bij de gametogenese toelichten. Leerlingen kunnen methoden van regeling van de vruchtbaarheid beschrijven en hun betrouwbaarheid bespreken. Ze kennen het verloop van de bevruchting en kunnen de ontwikkeling van de vrucht en geboorte beschrijven en de invloeden van externe factoren op de ontwikkeling bespreken.

Gezondheidseducatie

1 Leefstijl en levenskwaliteit: Leerlingen kunnen opvattingen bespreken over de medische, psychische en sociale aspecten van gezinsplanning, zwangerschap en zwangerschapsonderbreking. Ze hebben aandacht voor maatschappelijke fenomenen zoals echtscheiding, eenoudergezinnen, zelfmoord, prostitutie, misbruik van genot- en geneesmiddelen, delinquent gedrag en verspreiding van AIDS.

2 Zorgethiek: Leerlingen tonen respect voor zichzelf en personen met andere geaardheid, van andere etnische groepen, uit andere culturen en met andere denkwijzen en overtuigingen. Ze kunnen signalen herkennen bij zichzelf en anderen van partnerdruk, sociale druk, fanatisme, discriminatie en onverdraagzaamheid en daar tijdig en passend op reageren.

Opvoeden tot burgerzin

Maatschappelijke dienstverlening: Leerlingen kunnen hun wensen en behoeften omzetten in hulp- of informatievragen.

Sociale vaardigheden

1. Streven naar het ontwikkelen van rationele veelzijdigheid: Leerlingen ontdekken de voor- en nadelen van verschillende relatievormen in verschillende contexten en maken op basis daarvan keuzes. Leerlingen benoemen en duiden hun emoties, uiten deze gepast en herkennen en duiden andermans emoties. Leerlingen kiezen bewust relatievormen rekening houdend met contextelementen zoals de situaties en de partners.

2. Streven naar duidelijke communicatie: De leerlingen communiceren doelgericht, toetsen elkaars interpretatie en stemmen die zo nodig op elkaar af; brengen de eigen gevoelens en gedachten tot uiting. Ze herkennen en gaan om met vooroordelen en uitingen van ongepaste beïnvloeding. Leerlingen hebben er oog voor dat ze wensen en situaties benaderen vanuit eigen en andermans authenticiteit en expressie.

3. Conflict hantering en overleg: Leerlingen hebben inzicht in de potentieel constructieve en destructieve rol van conflicten. Ze zien het belang in van gevoelens en lichaamstaal bij het benaderen van conflicten. Leerlingen hanteren conflicten door de eigen belangen te behartigen zonder hierbij de belangen, motivaties en emoties van anderen uit het oog te verliezen. Ze zijn bij conflicten bereid naar anderen te luisteren, hen de kans te geven zich uit te drukken, hen te respecteren, hun emotionele grenzen te respecteren, te overleggen.

3.2 TSO

Gezondheidseducatie

Zie 3^e graad ASO.

Opvoeden tot burgerzin

Zie 3^e graad ASO.

Sociale vaardigheden

Zie 3^e graad ASO.

Bijlage 2: Vragenlijst

Zie document Vragenlijst RSV.

Vragenlijst over de noden die jongeren hebben bij relationele en seksuele vorming.

Hallo,

In het kader van mijn onderzoek naar relationele en seksuele vorming bij jongeren, ben ik geïnteresseerd in jullie mening over de relationele en seksuele vorming die jullie op de middelbare school kregen. Het is belangrijk dat je terugdenkt aan alle activiteiten. Niet alleen de lessen tellen mee, maar ook bezinningen, getuigenissen, projecten, themadagen, vormingen, activiteiten van externe organisaties enz. over relaties en seksualiteit.

Er zijn geen juiste of foute antwoorden, alleen jouw eerlijke mening telt. Om jullie privacy te beschermen vraag ik jullie de vragenlijst anoniem in te vullen.

Bedankt voor jullie hulp!

Kristel Vanderhasselt

Over jezelf

Volgende vragen gaan over jezelf.

1. Geslacht

- jongen
- meisje

2. Geboortedatum (dd/mm/jjjj) ___/___/_____

3. In welke jaar zit je?

4. In welk onderwijstype zit je? (Slechts een antwoord mogelijk)

- ASO
- TSO
- BSO

5. Jouw nationaliteit

- o Belg
- o EU-lidstaat: welke
- o Andere:

6. Nationaliteit van je ouders

Moeder	Vader
<ul style="list-style-type: none">o Belgo EU-lidstaat, welkeo Andere, welke	<ul style="list-style-type: none">o Belgo EU-lidstaat, welkeo Andere, welke

7. Wat is je geloofsovertuiging?

- o Katholiek
- o Vrijzinnig
- o Islamitisch
- o Niets
- o Andere:
- o Ik weet niet

Relationele en seksuele vorming op school

Volgende vragen gaan over de relationele en seksuele vorming die je in het middelbaar onderwijs kreeg.

8. In welke vakken werd het thema relaties en seksualiteit behandeld?

Vakken eerste graad: 1^e -2^e middelbaar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vakken tweede graad: 3^e – 4^e middelbaar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vakken derde graad: 5^e – 6^e middelbaar en 7^e specialisatiejaar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. Op welke wijze werd het thema relaties en seksualiteit behandeld?

	Ja	Nee
Bezinning		
Getuigenis		
Klasgesprek		
Les		
Project		
Themadag		
Bezoek tentoonstelling		
Theatervoorstelling		
Vormingsmoment door een leerkracht		
Vormingsmoment door iemand van een organisatie		
Andere, welke		

10. Rond welke thema's werd er op school gewerkt?

LICHAMELIJKE VERANDERINGEN TIJDENS DE PUBERTEIT

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht
- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

VOORTPLANTINGSORGANEN

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht
- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

MENSTRUATIECYCLUS

- **JA** → ik vond dit → waarom?
 - zeer goed
 - goed
 - slecht
 - zeer slecht

- **NEEN** → ik zou hierover
 - WEL op school willen werken
 - NIET op school willen werken

MAAGDELIJKHEID EN MAAGDENVLIES

- **JA** → ik vond dit → waarom?
 - zeer goed
 - goed
 - slecht
 - zeer slecht

- **NEEN** → ik zou hierover
 - WEL op school willen werken
 - NIET op school willen werken

VERANTWOORDELIJKHEID DRAGEN VOOR JEZELF EN DE ANDER (PARTNER) OP GEBIED VAN SEKS EN RELATIES

- **JA** → ik vond dit → waarom?
 - zeer goed
 - goed
 - slecht
 - zeer slecht

- **NEEN** → ik zou hierover
 - WEL op school willen werken
 - NIET op school willen werken

STELLEN EN RESPECTEREN VAN GRENZEN OP VLAKE VAN RELATIES EN SEKSUALITEIT

- **JA** → ik vond dit → waarom?
 - zeer goed
 - goed
 - slecht
 - zeer slecht

- **NEEN** → ik zou hierover
 - WEL op school willen werken
 - NIET op school willen werken

KEUZEMOGELIJKHEDEN BIJ ONGEPLANDE ZWANGERSCHAP

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht

- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

JE MAN OF VROUW VOELEN

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht

- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

HOMOSEKSUALITEIT

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht

- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

DE ROL VAN ANDEREN (BVB. FAMILIE, VRIENDEN,...) BIJ DE PARTNERKEUZE

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht

- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

CULTURELE ACHTERGROND EN SEKSUALITEIT

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht

- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

RELIGIE EN SEKSUALITEIT

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht

- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

INTERNET EN SEKSUALITEIT

- o **JA** → ik vond dit → waarom?
 - o zeer goed
 - o goed
 - o slecht
 - o zeer slecht

- o **NEEN** → ik zou hierover
 - o WEL op school willen werken
 - o NIET op school willen werken

Jouw ervaringen

Volgende vragen gaan over je seksuele ervaringen.

11. Heb je momenteel een lief/partner?

- o Ja
- o Nee

12. Indien ja, hoelang zijn jullie reeds samen? ... maanden ... jaren

13. Welke seksuele activiteiten heb je reeds gedaan?

	Nooit	1 of 2 maal	Regelmatig	Veel	Heel veel
Masturberen					
Kussen					
Tongzoenen					
Aangekleed strelen					
Naakt strelen					
Geslachtsgemeenschap					
Orale seks					
Andere vormen van seks					

14. Met hoeveel partners heb je reeds geslachtsgemeenschap gehad?

15. Hoe beschouw je jezelf?

- Heteroseksueel
- Homoseksueel
- Biseksueel
- Ik weet het niet

Heel erg bedankt voor je medewerking!

Bijlage 3: Brief aan de scholen

Brussel, 17 januari 2008

Geachte,

Ik ben Kristel Vanderhasselt, studente 3^e licentie Klinische Psychologie aan de Vrije Universiteit Brussel. In opdracht van Sensoa en ondersteund door de Wetenschapswinkel van de Vrije Universiteit Brussel schrijf ik mijn afstudeer-scriptie over de noden en behoeften van jongeren met betrekking tot relationele en seksuele vorming. Ik wordt hierin ondersteund door prof. Dr. Telidja Klai en Katrien Vermeire van Sensoa. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door middel van de afname van een vragenlijst bij de tweede en derde graad ASO en TSO.

Graag zou ik u willen vragen of u bereid zou zijn met uw school deel te nemen aan het onderzoek. De afname van de vragenlijst neemt 1 lesuur in beslag. Het onderzoek zal doorgaan tijdens de maanden februari en maart.

Indien u graag meer informatie wenst alvorens een beslissing te nemen, kan u mij vanzelfsprekend contacteren. Na de kerstvakantie zal ik zelf telefonisch met u contact opnemen.

Met vriendelijke groeten,

Kristel Vanderhasselt

Kristel.Vanderhasselt@vub.ac.be

Bijlage 4:

Instructieblad voor de leerkrachten

Beste leerkracht,

Eerst en vooral: heel erg bedankt dat u me bij mijn onderzoek wenst te helpen.

Ik ben Kristel Vanderhasselt, een laatstejaarsstudente klinische psychologie aan de Vrije Universiteit Brussel. In samenwerking met Sensoa en de Wetenschapswinkel Brussel schrijf ik mijn thesis over de behoeften van jongeren voor wat betreft relationele en seksuele vorming in het onderwijs. In mijn onderzoek richt ik me tot de jongeren van de **tweede en derde graad ASO en TSO**. Hieronder beschrijf ik de instructies voor de afname.

Eerst wordt de uitleg gegeven:

Deze vragenlijst is bestemd voor een laatste jaarsstudente klinische psychologie van de Vrije Universiteit Brussel. De overheid schrijft veel teksten over hoe relationele en seksuele vorming moet gegeven worden. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen dit vaak saai en oninteressant vinden. Het doel van deze thesis is te kijken naar wat jullie vinden van de vorming op school over relaties en seks en hoe dit kan verbeterd worden zodat jongeren hier meer aan hebben.

Het is de bedoeling dat jullie de vragenlijst individueel invullen, dus niet overleggen met je burens. Kleef de enveloppe toe wanneer je klaar bent, zo kan niemand zien wat jij ingevuld hebt. Niemand van de leerkrachten of de school komt te weten wat jij ingevuld hebt, alleen de studente die dit onderzoek doet leest jullie antwoorden. Wanneer het onderzoek ten einde is, worden de vragenlijsten vernietigd.

De bedoeling is dat je bij vraag 10 invult waarom je een vak goed of slecht vond invult. Wat was er goed of slecht aan de lesmethode? Werd er gebruik gemaakt van films, klasgesprekken, voorbeelden, enz.?

Heel erg bedankt voor jullie medewerking!

De enveloppen worden uitgedeeld. De leerlingen nemen de tijd om de vragenlijst in te vullen. Tot nu toe is gebleken dat dit ongeveer een half uur in beslag neemt.

Soms is het voor leerlingen niet duidelijk wat 'bezinning' is. Dan wordt de uitleg 'vorming op momenten zoals klastagen en klassenweekends'.

Heel erg bedankt voor jullie medewerking!

Kristel Vanderhasselt

Kristel Vanderhasselt
3^e Licentie Klinische Psychologie
Vrije Universiteit Brussel